

JURIDICUM

Förverkande av arvsrätt

Successionsrättsliga avväganden vid förverkad rätt att ta arv eller testamente

André Prentell

HT 2016

JU101A Examensarbete inom juristprogrammet, avancerad nivå, 30 högskolepoäng
Examinator: Kerstin Nordlöf
Handledare: Göran Lind

Sammanfattning

Denna framställning berör den successionsrättsliga frågan om förverkande. Framställningens frågeställningar berör primärt rättsreglernas tillämpning och huruvida förverkanderegleringen uppfyller sitt syfte. Därför utreds huruvida förverkandereglerernas motiv, att motverka omoraliska arvskiften, verkligen uppfylls genom den nuvarande svenska regleringen. I framställningen belyses vidare de gärningar som kan föranleda arvsrättsligt förverkande, och vilka ytterligare förutsättningar som måste ligga för handen för att arvsrättsligt förverkande ska aktualiseras. Förverkanderegeln i 15:1 ÄB innefattar en rad undantag, som avser motverka att förverkanderegeln ger oskäliga resultat. Ett alternativ till uttryckliga undantag, vore att domstolarna ges möjlighet att fritt beakta omständigheterna i det enskilda fallet. I syfte att utreda hur en sådan lösning ger olika resultat, och belysa vilka olika situationer som ansetts motiverade att reglera, jämförs den svenska regleringen med den norska och den danska regleringen på området. Härigenom dras slutsatser om huruvida regleringen, tillika tillämpningen, kan förändras till det bättre.

Vidare belyses hur de svenska förverkandereglererna potentiellt kan sätta laglottens regler ur spel. Laglottens vara eller icke vara har diskuterats flitigt i svensk doktrin. En utökning av förverkandereglererna skulle kunna leda till färre omoraliska laglottsjämknings påkallas, varför förverkandereglererna delvis utreds i relation till laglotten.

Förkortningslista:

AD	Arbetsdomstolen
BrB	Brottsbalk (1962:700)
DAL	Danska Arveloven, (lov nr 515 af 06/06/2007)
Ds	Departementsskrivelse
HD	Högsta domstolen
FAL	Försäkringsavtalslag (2005:104)
NAL	Norska Arvelova, (lov om arv m.m. av 3. mars 1972 nr. 5)
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
NOU	Norges offentlige utredninger
Ot.prp.	Odeltingsproposisjon (Norge)
Prop.	Proposition
RH	Rättsfall från hovrätterna
Rt.	Retstidende (Norge)
SamboL	Sambolag (2003:376)
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk juristtidning
UfR	Ugeskrift for Retsvæsen (Danmark)
ÄB	Ärvdabalk (1958:637)
ÄktB	Äktenskapsbalk (1987:230)

Kap 1 Inledning	5
1.1 Bakgrund till förverkandereglerna	5
1.2 Syfte och frågeställningar	6
1.3 Metod och material	7
1.4 Avgränsningar	7
1.5 Disposition	8
1.6 Etiska överväganden	8
Kap 2 Det svenska arvsrättsliga systemets historia och uppbyggnad	9
2.1 Vem som är arvsberättigad och varför - en historisk tillbakablick	9
2.2 Förverkandereglernas historia och plats i det svenska arvsrättsliga systemet	10
Kap 3 Förverkande av rätt att ta arv eller testamente enligt 15:1 ÄB	13
3.1 Introduktion till 15:1 ÄB	13
3.2 Uppsåtligt dödande	14
3.3 Orsakat annans död genom uppsåtlig gärning	16
3.4 Undantagen i 15:1 st. 3-4 ÄB	17
3.5 Utökade successionsrättsliga följder	19
3.6 Förverkande ipso jure	20
Kap 4 Arvsrättsligt förverkande enligt 15:2 ÄB	21
4.1 Introduktion till 15:2 ÄB	21
4.2 Angrepp mot testationsfriheten	22
4.2.1 Förverkanderegeln i 15:2 ÄB:s relation till ogiltighetsgrunden i 13:3 ÄB	23
4.3 Uppsåtligen förstört eller undanhållit testamente	24
4.4 Utökade rättsföljder och koppling till brottsbalken	24
Kap 5 Nordisk utblick	26
5.1 Förverkandereglerna i Norge	26
5.1.1 Förverkande vid gärningar som leder till arvlåtares eller annan arvinges död	26
5.1.2 Undantag till förverkande	27
5.1.3 Angrepp mot testationsfriheten	28
5.1.4 Utökade bestämmelser	28

5.1.5 Processuellt förfarande och reglernas fakultativa karaktär	30
5.2 Förverkanderegler i Danmark	31
5.2.1 Förverkande vid uppsåtliga gärningar som leder till arvlåtarens död	31
5.2.2 Undantag till förverkande	32
5.2.3 Angrepp mot testationsfriheten	33
5.2.4 Utökade bestämmelser	33
5.2.5 Processuellt förfarande och regelns fakultativa karaktär	34
Kap 6 Analys	35
6.1 Inledning	35
6.2 Förverkande ipso jure eller genom dom?	36
6.2.1 Sammankoppling med brottmålsprocessen	37
6.3 Fakultativ reglering	37
6.3.1 Jämkningsmöjligheter	38
6.4 Vad bör omfattas?	38
6.5 Straffrättsligt förverkande före arvsrättsligt förverkande	38
6.6 Utvidgande av förverkanderegler i Danmark	39
6.6.1 Vilka gärningar bör kunna föranleda förverkande?	39
6.6.2 Arvsrättsligt förverkande i relation till laglotten - bör en bröstarvinge kunna förverka sin arvsrätt under arvlåtarens livstid?	41
6.7 Behovet av 15:2 ÄB	42
Käll- och litteraturförteckning	43
Rättsfallsförteckning	45

1 Inledning

1.1 Bakgrund till förverkandereglerna

”Så säger Herren: Har du redan hunnit både mörda och ta arvet i besittning?”. Dilemmat är tidlöst och universellt, såsom exemplifieras av den nästan 3000 år gamla bibliska historien om Nabots vingård. Kung Ahab önskade Nabots vingård, men då Nabots vägrade att sälja sitt arvegods lät kung Ahab avrätta Nabot för att sedermera ärva vingården.¹

Ur en moralisk synvinkel vore det förkastligt att kunna dra förmögenhetsrättslig vinning av ett mord. Principen om förverkande av arvsrätt till följd av uppsåtligt dödande finns därför i de flesta rättssystem världen över. I det svenska arvsrättsliga systemet föreligger hinder för sådant otillbörligt arv genom 15:1 ÄB. Utöver förverkande till följd av uppsåtlig gärning som föranlett arvlåtarens död, som stadgas i 15:1 ÄB, kan arv- eller testamentstagare förverka sin rätt till arv genom angrepp mot testationsfriheten, enligt 15:2 ÄB, eller genom medverkan till brottslig gärning som omfattas av 15:1-2 §§ ÄB, enligt 15:3 ÄB. Av 15:4 ÄB följer att arvsifte sedermera förrättas såsom om den som förverkat sin rätt att ärva vore avliden.

Det svenska arvsrättsliga systemet ger arvlåtare utrymme att fritt disponera över hälften av sin kvarlåtenskap i de fall arvlåtaren har bröstarvingar. Den andra halvan, laglotten, utgör en inskränkning i arvlåtarens möjlighet till fri testamentarisk disposition. Syftet med laglottsinstitutet är att balansera arvlåtarens intresse av att disponera över sin kvarlåtenskap genom testamente och bröstarvingars intresse av att ärva sin förälder.² Laglottsinstitutet är väl förankrat i det svenska arvsrättsliga systemet, men kan potentiellt medföra arvsrättsliga utfall som vid första anblick känns högst tveksamma ur ett moraliskt perspektiv. Detta genom laglotsreglernas verkan vid begäran om jämkning genom 7:3 ÄB.

Reglerna om arvsrättsligt förverkande i 15:1-2 §§ ÄB utgör ett potentiellt avsteg från laglottsinstitutet. Så länge bröstarvingen inte orsakat sin förälders död genom uppsåtlig handling eller gjort angrepp mot sin förälders testationsfrihet, tycks grund för en förälder att göra sin bröstarvinge helt arvlös saknas. Det finns utan tvivel exempel på familjerelationer där en förälder absolut inte vill låta sin kvarlåtenskap tillfalla en bröstarvinge. Som exempel kan nämnas om en bröstarvinge försökt mörda sin förälder eller misshandlat denne kraftigt vid upprepade tillfällen. Med dagens system tycks dock sådana brottsoffer lämnas tvingade att låta delar av sin kvarlåtenskap tillfalla sin plågoande.

Förverkandereglerna i 15:1-2 §§ kan vid första anblick kännas obalanserade. Synnerligen grov misshandel, grov fridskränkning eller ens försök till mord utgör inte en grund för arvlåtaren att göra en bröstarvinge arvlös, såtillvida inte arvlåtaren sedermera avlider av skadorna. En arvlåtare tillika förälder skulle i de fallen vara tvungen att låta en bröstarvinge ärva genom laglottssystemet. Å andra sidan kan de till synes stränga reglerna om förverkande till följd av

---

¹ Gamla testamentet: Första kungaboken 21:13-16.

² Brattström & Singer, s. 16.

angrepp mot testators testationsfrihet, enligt 15:2 ÄB, medföra att en arvinge förverkar sin rätt till arv om denne exempelvis missbrukar en testators oförstånd. Vad krävs egentligen för att rätten att ärva eller ta testamente ska förklaras förverkad? Och finns det verkligen ingen möjlighet för en förälder som trakasserats av sitt barn att göra denne arvlös?

Förverkandereglererna i ärvdabalken kan även utgöra en inskränkning i testationsfriheten när reglerna ställs i relation till brottet tagande av muta i 10:5 a BrB. Vid ett flertal tillfällen har arv förverkats när testator testamenterat delar av eller hela sin kvarlåtenskap till exempelvis äldreboenden, där testatorn spenderat sin sista tid i livet. När förverkande av arv enligt 15:2 ÄB aktualiseras i kombination med begånget mutbrott enligt 10:5 a BrB uppstår en intressant frågeställning. Förverkas kvarlåtenskapen enligt reglerna i brottsbalken, och i så fall tillfaller staten, eller tillämpas reglerna i ärvdabalken, med utfallet att kvarlåtenskapen istället tillfaller de legala arvingarna?

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att utifrån ett komparativt perspektiv undersöka de svenska reglerna om förverkande av rätt till arv och testamente och att därvid utreda vilka förutsättningar som gäller för arvsrättsligt förverkande, de motiv på vilka lagstiftningen vilar samt de processuella förfarandereglererna.

Det komparativa perspektivet innefattar en jämförelse med motsvarande regler i dansk och norsk rätt. Danmark och Norge har valts med hänsyn till ländernas likhet till Sverige ur ett kulturellt och successionsrättsligt perspektiv. Vid jämförelser mellan svensk, norsk och dansk rätt läggs fokus främst på de skillnader som finns länderna emellan. Avslutningsvis diskuteras huruvida de svenska reglerna om arvsrättsligt förverkande kan motiveras ur ett rationellt och moraliskt perspektiv, varför förverkandereglererna ur ett de lege ferenda-perspektiv belyses i relation till huruvida de svenska förverkandereglererna bör ändras.

Uppsatsen avser bidra till en helhetsbild beträffande förverkanderegleringens roll och plats i det arvsrättsliga systemet, varför även relevant lagstiftning från bl.a. äktenskapsbalken, sambolagen och brottsbalken omnämns i viss utsträckning. Uppsatsen kan därför sägas vända sig till läsare med god kunskap om det svenska arvsrättsliga systemet tillika läsare med begränsad kunskap.

Uppsatsens frågeställningar kan sammanfattas som följande:

1. Hur behandlas reglerna om förverkande av rätt till arv och testamente i Sverige?
2. Vilka gärningar kan föranleda arvsrättsligt förverkande?
3. Vilka kriterier måste vara uppfyllda för att en sådan gärning ska medföra arvsrättsligt förverkande?
4. Vilka omständigheter kan föranleda undantag från reglerna om arvsrättsligt förverkande?
5. Sker förverkande automatiskt på grund av lag eller krävs det ett domstolsavgörande?
6. Vilka rättsföljder kan följa av arvsrättsligt förverkande?

7. Hur har de svenska reglerna om arvsrättsligt förverkande utvecklats?
8. På vilka motiv vilar de svenska reglerna om arvsrättsligt förverkande?
9. Hur behandlas arvsrättsliga förverkanden i Norge och Danmark?
10. Bör reglerna om arvsrättsligt förverkande utvidgas eller ändras i Sverige?

1.3 Metod och material

Utgångspunkten vid val av material har vid uppsatsskrivandet varit rättskällehierarkin. Vid framställningen av denna uppsats har således lagstiftning, förarbeten, doktrin och praxis analyserats i syfte att redogöra för gällande rätt beträffande de svenska, norska och danska rättsreglerna om arvsrättsligt förverkande. Uppsatsens metod kan således sägas utgå från den rättsdogmatiska metoden. I doktrinen förekommer vissa delade meningar om betydelsen av rättsdogmatik. Syftet med uppsatsen är att rekonstruera det aktuella normativa systemet med hjälp av metoden och materialet, vilket är en beskrivning av rättsdogmatiken.³ Det är även den beskrivningen av rättsdogmatik som jag ställer mig bakom. En utbredd mening är att rättsdogmatiken även kan sträcka sig längre än framställningar de lege lata, vilket även är fallet i denna uppsats.⁴ Resonemangen ur ett de lege ferenda-perspektiv utgår således från den rättsdogmatiska argumentationen. De komparativa inslagen ligger även till grund för uppsatsens analysdel, ur ett de lege ferenda-perspektiv.

Arvsrättsligt förverkande har, trots dess tydliga moraliska och intressanta gränsdragningar, inte diskuterats särskilt flitigt i doktrinen. Kanske beror det på att rättspraxis beträffande de svenska förverkandereglerna förekommer i högst begränsat avseende. Vägledning från samtliga relevanta rättskällor har inhämtats för att söka klargöra rättsläget. Primärt har lagstiftning, förarbeten och doktrin analyserats vid framställningen. Förverkandereglerna i 15:1-2 §§ ÄB har endast utgjort föremål för domstolsprövning vid ett fåtal tillfällen, varför användandet av praxis som rättskälla varit begränsat.

1.4 Avgränsningar

Förverkande av rätt att ta arv eller testamente genom medverkan till brottslig gärning, som regleras i 15:3 ÄB, redogörs inte för i denna uppsats.

Denna uppsats omfattar inte någon redogörelse av bestämmelsen 15:4 ÄB om rättsverkningar av förverkande. Däremot omfattas rättsverkningarna av 15:1-2 §§ ÄB indirekt, genom att tillämpningen av 15:1-2 §§ ÄB klarläggs.

---

³ Jareborg, Nils., *Rättsdogmatik som vetenskap*, SvJT 2004 s. 1–10, s. 4.

⁴ A.a. s. 4.

1.5 Disposition

För att förenkla förståelsen för förutsättningarna då rätten att ta arv eller testamente kan förverkas, redogörs inledningsvis i kapitel två för det svenska arvsrättsliga systemets uppbyggnad och historia, och förverkandereglernas plats däri. I det tredje kapitlet redogörs för arvsrättsligt förverkande till följd av uppsåtlig handling med dödligt utfall, i de fall gärningsmannen hade att ta arv eller testamente efter den avlidne. Vidare behandlas i det tredje kapitlet de undantag och rättsföljder som kan kopplas till 15:1 ÄB. I det fjärde kapitlet redogörs för förverkande av rätt att ta arv eller testamente till följd av angrepp mot testators vilja såsom stadgas i 15:2 ÄB. Vidare granskas i kapitel fem Norges och Danmarks respektive behandling av förverkande av arvsrätt, i syfte att framtona alternativa lösningar till tillämpningen av 15:1-2 §§ ÄB, samt för att belysa oreglerade situationer inom svensk successionsrätt. Det avslutande kapitlet, kapitel sex, innehåller reflektioner över huruvida regleringen om förverkande i det svenska rättssystemet är rationell och om eventuella förändringar behöver eller bör genomföras på området.

1.6 Etiska överväganden

Beträffande materialet som inhämtats från doktrinen på området har den kanske främsta rättskällan varit Walin & Linds bok *Ärvdabalken: Del I (1-17 kap.) Arv och testamente*. Det rättsliga materialet som redogörs för i denna uppsats är oemotsagt i stora delar, eftersom diskussioner inom doktrinen till stor del saknas. Eftersom en av bokens författare även agerat handledare vid författandet av denna uppsats, har källkritiken av det nämnda materialet, av naturliga anledningar, delvis blivit haltande. Materialet har ändå inkluderats som källa i framställningen.

Kap 2 Det svenska arvsrättsliga systemets historia och uppbyggnad

2.1 Vem som är arvsberättigad och varför - en historisk tillbakablick

Det svenska arvsrättsliga systemet bygger på principer som har framarbetats och utvecklats utifrån skilda kulturella, ekonomiska och sociala värderingar under århundraden av rättsvetenskaplig utveckling.⁵ Utvecklingen har i många aspekter gått förhållandevis långsamt, och flertalet av de grundläggande principer som idag utgör fundament inom arvsrätten har sitt ursprung i förgångna samhällsordningar.⁶ Inom tidig svensk arvsrätt var gradualprincipen den huvudsakliga arvsregeln. Gradualprincipen la fokus på bröstarvingarnas födelseordning på så sätt att den som stod först i arvsordningen ärvde hela kvarlåtenskapen. Syftet var att arv inte skulle utgå till flera arvingar och därigenom splittras. Den arvsrättsliga ordningen övergick sedermera till att utgå från parentelprincipen, som drygt 700 år efter introduktionen i svensk arvsrätt fortfarande utgör grundvalen beträffande bestämmande av arvsordning. Parentelprincipens syfte är att skapa rättvisa mellan arvingar inom samma arvsklass. Exempelvis ärver bröstarvingar enligt huvudregeln inbördes lika, då de ingår i samma parentel. Huvudregeln om inbördes lika arv gäller såtillvida ingen bröstarvinge förverkat sin arvsrätt genom 15 kap. ÄB, eller om arvlåtaren upprättat ett testamente som gynnar en eller flera av bröstarvingarna.

För att reglerna om arvsrättsligt förverkande i 15:1-2 §§ ÄB ska aktualiseras krävs givetvis att personen vars arvsrätt förverkas var arvsberättigad från första början. Kretsen av arvingar eller testamentstagare som kan förverka sin rätt att ärva eller ta testamente utgörs därför oftast av personer som ingår i de arvsparenteler närmast arvlåtaren. Med andra ord är de som oftast är arvsberättigade personer i arvlåtarens absoluta närhet, exempelvis en make eller ett barn till arvlåtaren. Genom testamente kan dock personer utanför testatorns släkt, exempelvis en nära vän eller sambo, ges rätt att ta del av en testators kvarlåtenskap. Under åren 2008-2011 begicks 75 % av det dödliga våldet av personer som brottsoffret var släkt med eller som brottsoffret kände väl.⁷ Det torde därmed med viss säkerhet kunna konstateras att förverkandereglernas räckvidd träffar relativt många gärningsmän som gjort sig skyldiga till dödligt våld.

Emedan utvecklingen har fortskridit i Sverige, har arvsrättens huvudsakliga fokus skiftat från behovet av försörjning inom familjen, till att fokusera mer på arvsrättslig rättvisa arvingar emellan.⁸ En princip som kan sägas ha levt kvar från tiden då arvsrättens primära fokus var försörjning inom familjen är principen om bröstarvingars rätt till laglott. Genom landskapslagarnas inträde under 1300-talet hade testamentariska dispositioner i princip förbjudits till förmån för familjens försörjning.⁹ Under senare medeltiden infördes dock rättsregler inom svensk arvsrätt som utgjorde grunden för dagens laglottssystem. Rättsreglernas introduktion i

---

⁵ Jmf SOU 1998:110 s. 70 f.

⁶ Brattström & Singer, s. 19.

⁷ BRÅ, *Dödligt våld – brottsutvecklingen i Sverige år 2008-2011*, 44 f.

⁸ Walin & Lind, s. 190.

⁹ Jmf. Holmbäck, Åke & Wessén, Elias, *Svenska landskapslagar. Ser. 1, Östgötalagen och Upplandslagen*, Geber, Stockholm, 1933, s. 129.

svensk arvsrätt hade, inte speciellt förvånande, med kyrkans makt att göra. Laglottens införande föranleddes motsatsvis av att lagen öppnade för testamentariska dispositioner, efter kyrkans påtryckningar, snarare än för att skydda bröstarvingar.¹⁰ Exempelvis gavs testatorer enligt Upplandslagen en viss frihet att disponera över 10 % av sin avlingejord och sitt lösöre, så tillvida testamentet var till förmån för kyrkor eller kloster. De facto utgjorde alltså minst 90 % av kvarlåtenskapen bröstarvinges laglott under denna period. De arvsrättsliga förverkanderegelnas roll i lagstiftningen var under denna period sådan att dessa helt upplöste gärningsmannens, tillika gärningsmannens barns, rätt att ärva i de fall en arvtagare dräpt sin arvlåtare.

Genom 1734 ärvdabalk utökades testationsfriheten vidare, dock med vissa skillnader mellan landsrätt och stadsrätt.¹¹ Grunderna för det laglottsinstitut som gäller än idag infördes 1857, då laglotten fastställdes till halva kvarlåtenskapen över hela landet.¹² Motsatsvis kan därmed hälften av en arvlåtares kvarlåtenskap utgöra föremål för testamentariska dispositioner, i de fall arvlåtaren har bröstarvingar. Laglottssystemet utgör än idag en fundamental del av det svenska arvsrättsliga systemet och avser tillgodose bröstarvingars intresse av att ta arv efter en förälder, genom att skydda bröstarvingar mot testamentariska dispositioner. Bröstarvingars intresse av att ärva sina föräldrar kan sägas stå i relation till arvlåtares intresse av att fritt disponera över sin kvarlåtenskap.¹³ Laglottssystemet utgör nämligen en inskränkning i testationsrätten då bröstarvingar enligt 7:3 ÄB kan påkalla jämkning av testamenten för utfående av laglott. Laglotten utgör enligt 7:1 ÄB hälften av den arvslott, som enligt lag tillkommer bröstarvinge.

Laglottens vara eller icke vara har diskuterats länge och flitigt i den arvsrättsliga doktrinen, tillika på lagstiftningsnivå.¹⁴ Ett argument som ofta framförs i laglottsdiskussionen är huruvida det är rimligt att tvingande regler om utfående av laglott tvingar föräldrar att låta en bröstarvinge ärva, i fall där bröstarvinge utsatt sin förälder för exempelvis grova våldsbrott eller mordförsök.¹⁵ Dessa eventuella brister i laglotsreglerna, kan sägas ställa reglerna om arvsrättsligt förverkande på sin spets. Argumentet om att de tvingande reglerna om laglott är orimliga, och att laglottssystemet därför bör upphävas, i de fall en bröstarvinge utsatt en förälder för t.ex. grova våldsbrott, kan dock anses ha framförts i fel forum. Argumentet kan istället med fördel flyttas över till att istället användas som ett argument för utökade regler om förverkande av arvsrätt. Detta eftersom reglerna om arvsrättsligt förverkande i 15:1 ÄB kan ses som ett undantag från huvudregeln om laglott, i de fall en arvinge utsatt arvlåtaren för uppsåtlig gärning med dödlig utgång. En utvidgning av förverkanderegeln i 15:1 ÄB, till att även omfatta exempelvis grova våldsbrott utan dödlig utgång, skulle därmed per automatik utgöra grund för fler avsteg från det i övrigt tvingande laglottsinstitutet.

---

¹⁰ Jmf. Walin & Lind, s. 189.

¹¹ A.a. s. 189.

¹² A.a. s. 190.

¹³ Brattström & Singer, s. 16.

¹⁴ Se bl.a. Brattström & Singer, s. 198 ff. och betänkandet Äktenskapsbalk SOU 1981:85.

¹⁵ Argumentet har bl.a. framförts i motion 1996/97:L417 p. B om laglottens upphävande, vari orimligheten i tvingande laglotsregler exemplifieras i fall där en bröstarvinge utsatt en förälder för omfattande och upprepad våldsbrottslighet.

Med dagens arvsrättsliga ordning i Sverige finns alltså ingen direkt möjlighet för föräldrar att undslippa laglottens tvingande verkan, såtillvida inte extrema förutsättningar ligger för handen. Genom rättsfallet NJA 1954 s. 517 öppnades dock en liten lucka för föräldrar att göra bröstarvingar arvlösa. I rättsfallet hade en kvinna med två barn givit bort stora delar av sin kvarlåtenskap till sin dotter på ett sätt som var att likställa med ett testamente. Enligt reglerna om laglottsjämkning i 7:2-4 §§ ÄB ska gåvor av detta slag vanligtvis avräknas om jämkning påkallas, men i 7:4 ÄB återfinns vidare ett undantag, som anger att om särskilda skäl är emot jämkning av laglott till följd av gåva, ska gåvan inte likställas med testamente och därmed inte heller avräknas vid laglotsberäkningen. HD fann i rättsfallet att sonen på ett otillbörligt sätt utnyttjat modern ekonomiskt innan hennes död, och att moderns gåvor till dottern därför inte skulle avräknas.

2.2 Förverkandereglernas historia och plats i det svenska arvsrättsliga systemet

”Ej må någor arf taga efter then, som han med wilja dräpit, utan ware han och alle therifrån skilde, som genom honom kunde komma att ärfwa”.¹⁶

Principen om förverkad arvsrätt för den som avsiktligt bragt någon om livet har funnits i det svenska arvsrättsliga systemet i århundraden. Den senaste lagändringen beträffande förverkande av rätt att ta arv eller testamente var 1991, men i praktiken är det inte mycket som skiljer dagens arvsrättsliga förverkanderegeln i 15:1 ÄB från motsvarande reglering i 1734 års ärvdabalk. En huvudsaklig skillnad är att förverkande av arvsrätt vid dödligt våld numera endast exkluderar gärningsmannen från rätt att ta arv eller testamente.¹⁷ Tidigare bestämmelser i svensk rätt sträckte sig längre, på så sätt att även gärningsmannens arvingar förlorade sin rätt att arva den dödade.¹⁸ Utöver arvsrättsligt förverkande till följd av uppsåtligt dödande har bl.a. giftermål i strid mot föräldrarnas vilja kunnat medföra förverkad arvsrätt, ur ett historiskt perspektiv.¹⁹

Den nuvarande ärvdabalken trädde ikraft 1958, efter att arbete med att sammanföra de tidigare separerade balkarna om arv, testamente, boutredning samt arvskifte pågått i närmare 20 års tid.²⁰ Sedan dess har 15:1 ÄB varit föremål för förändringar vid framför allt två tillfällen. Första stycket i dagens 15:1 ÄB, som utgör grundprincipen om att gärningsmannens arvsrätt förverkas vid uppsåtlig gärning som leder till arvlåtarens död, har dock endast varit föremål för språkliga moderniseringar sedan införandet i ärvdabalken 1958 och motsvarar dåvarande lagstiftnings två första stycken.²¹

En första revidering av de arvsrättsliga förverkandereglerna gjordes 1964, genom att undantagsregler infördes i 15:1 st. 3 ÄB. Av de undantag som instiftades är det enda fortfarande

---

¹⁶ Sveriges rikets lag: gillad och antagen av riksdagen år 1734, Ärvdabalk. Kap VI § 1.

¹⁷ Walin & Lind, s. 440.

¹⁸ NJA II 1928 s. 536.

¹⁹ Inger, Göran, *Svensk rättshistoria*, 5. uppl., Liber, Malmö, 2011, s. 30.

²⁰ Se Prop. 1958:144.

²¹ Walin & Lind, s. 434.

gällande det undantag som berör situationer där gärningsmannen inte är straffmyndig vid gärningstillfället.²² Vid införandet av undantagsreglerna i 15:1 st. 3 ÄB stadgades även ett undantag ifrån arvsrättsligt förverkande i de fall gärningsmannen lidit av en ”själslig abnormitet”. Undantaget begränsades samt ändrades 1991, och kan jämföras med dagens undantagsregel i 15:1 st. 4 p 1 ÄB.²³

En andra större revidering av 15:1 ÄB gjordes sedermera genom 1991 års reform, då fler gärningar med dödlig utgång infördes som grund för förverkande av arvsrätt. Framförallt medförde ändringen, genom att uppsåt gentemot döden inte längre krävdes, att fler gärningar nu kan omfattas av förverkandebestämmelsen i 15:1 ÄB.²⁴ Vidare infördes vid reformen 1991 fler undantag till förverkande, som idag återfinns i 15:1 st. 4 ÄB. Exempelvis kan barmhärtighetsmord i vissa fall ursäktas ur ett förverkandeperspektiv.²⁵

Bestämmelsen i 15:2 ÄB, som berör situationer då arvtagare genom angrepp mot testationsfriheten förverkar sin arvsrätt, infördes i svensk lag genom tillkomsten av 1930 års lag om testamente. Förverkandegrunden överfördes sedermera till 1958 års ärvdabalk och har, med undantag för språkliga moderniseringar, varit oförändrad sedan införandet för över 80 år sedan.²⁶

---

²² Jmf NJA II 1964 s. 133.

²³ Walin & Lind, s. 436. Se vidare avsnitt 3.4.

²⁴ Se vidare avsnitt 3.3.

²⁵ Se vidare avsnitt 3.4.

²⁶ Jmf. NJA II 1930 s. 340.

Kap 3 Förverkad arvsrätt enligt 15:1 ÄB

3.1 Introduktion till 15:1 ÄB

Av 15:1 ÄB följer att arvinge eller testamentstagare kan förverka sin rätt att ärva genom uppsåtligt dödande eller genom vissa uppsåtliga gärningar som leder till en arvlåtares eller testators död. Inledningsvis krävs alltså att gärningsmannen var berättigad att ta arv eller testamente från den avlidne, för att förverkanderegeln i 15:1 ÄB ska bli tillämplig.

För att arvsrätt ska föreligga krävs att vissa förutsättningar är uppfyllda. Någon måste ha avlidit, efterlämnat en kvarlåtenskap och någon måste vara berättigad att ta del av arvet genom släktskap eller genom att den avlidne under sin livstid testamenterat hela eller delar av sin kvarlåtenskap till en universell testamentstagare eller legatarie.²⁷ Vidare krävs att arvingen eller testamentstagaren är vid liv vid arvlåtarens död för att denne ska kunna vara berättigad att ta arv eller testamente efter den avlidne.²⁸

Förverkar en arvlåtare eller testamentstagare sin rätt att ta arv eller testamente genom 15:1 ÄB, försvinner den rätt som arvingen annars åtnjutit till fullo.²⁹ Arvet fördelas då istället som om gärningsmannen avlidit före arvlåtaren, enligt 15:4 ÄB. Anmärkningsvärt är att döden måste inträda för att förverkanderegeln i 15:1 ÄB ska bli tillämplig. Det saknas därmed möjlighet för en bröstarvinge att genom brottsliga handlingar mot en förälder förlora sin arvsrätt under arvlåtarens livstid.³⁰

Arvsrättsligt förverkande till följd av uppsåtligt dödande, såsom stadgas i 15:1 ÄB, får sägas stämma väl överens med den allmänna rättsuppfattningen om att ingen ska kunna dra förmögenhetsmässig fördel av att döda en annan människa. Undantagen som tillkommit, främst i 15:1 st. 3-4 ÄB, kan sägas ha legat i tiden sett i relation till utvecklingen av moderna straffrättsliga grundprinciper, exempelvis undantaget som följer åldern för straffmyndighet.

15:1 ÄB lyder som följer:

”Den som genom brott uppsåtligen har dödat någon får inte ta arv eller testamente efter denne. Är den dödade arvinge eller testamentstagare efter någon annan, får gärningsmannen inte bättre rätt till arv eller testamente efter denne än om den dödade hade levat.

Vad som sägs i första stycket gäller även när någon annars har orsakat någon annans död genom en uppsåtlig

---

²⁷ Med legatarie avses person som i testamente givits förmån i form av viss sak, visst penningbelopp, nyttjanderätt till egendom eller rätt att därav njuta ränta eller avkomst. Med universell testamentstagare avses någon som testator insatt i arvinges ställe genom att tillerkänna denne hela eller delar av sin kvarlåtenskap. Se 11:10 ÄB.

²⁸ Jmf dock 1:1 ÄB beträffande barn som avlats vid arvlåtarens död, och som sedermera föds vid liv.

²⁹ Se Walin & Lind, s. 437 vari anges att jämkning av förverkandepåföljd enligt 15:1 ÄB ”inte [lär] vara avsett”.

³⁰ En kortare motivering återfinns i NJA II 1928 s. 536, där det anges att utökade förverkanderegler om laglottsberättigade arvingar vid brott mot arvlåtaren ”näpperligen [torde] föreligga”. Se vidare Ds 1990:75 s. 35, där justitiedepartementet nämner att nuvarande reglering är i symbios med ”det allmänna rättsmedvetandet”.

gärning som innefattat våld på den dödade person och utgjort brott för vilket lindrigare straff än fängelse i ett år inte är föreskrivet. Lika med våld anses att försätta någon i vanmakt eller annat sådant tillstånd.

Vad som sägs i första och andra styckena gäller inte, om gärningsmannen var under femton år.

Vad som sägs i första och andra styckena gäller inte heller, om det föreligger synnerliga skäl däremot med hänsyn till gärningens beskaffenhet. Vid bedömningen av om det med hänsyn till gärningens beskaffenhet föreligger synnerliga skäl skall också beaktas,

1. om gärningsmannen begick gärningen under påverkan av en allvarlig psykisk störning, eller
2. om gärningsmannen var under arton år och hans handlande stod i samband med uppenbart bristande utveckling, erfarenhet eller omdömesförmåga hos honom.”

3.2 Uppsåtligt dödande

Den del av 15:1 ÄB, som historiskt sett utgör den grundläggande principen om förverkande av arvsrätt, återfinns i 15:1 st. 1 ÄB. Styckets första mening anger att den som uppsåtligt dödar någon inte får ta arv eller testamente efter denne. Lagen i denna del utgör huvudprincipen beträffande förverkande av arvsrätt och motsvarar vidare lagen såsom den i huvudsak varit utformad i århundraden.³¹ En förutsättning för att förverkande ska aktualiseras till följd av uppsåtligt dödande enligt första stycket är att gärningen och följden täcks av uppsåt.³² Att gärningen ska ha varit täckt av uppsåt medför att gärningar som inte uppfyller det straffrättsliga uppsåtskravet, exempelvis gärningar begångna i nödvärn, inte aktualiserar förverkandereglerne i 15:1 ÄB.³³

Av 15:1 st. 1 ÄB andra meningen följer att om någon dödar en arvinge eller testamentstagare efter någon annan, har gärningsmannen inte bättre rätt till arv eller testamente efter denne än om den dödade hade varit vid liv. Den angivna regeln följer huvudprincipen om att det vore moraliskt förkastligt att kunna dra ekonomisk fördel av uppsåtligt dödande. Regeln blir tillämplig i de fall den dödade skulle ha ingått i en närmare parentel än gärningsmannen, eller i samma parentel. Förverkandereglerne medför i detta hänseende att en gärningsman, som genom uppsåtlig handling dödar en person som är gift, inte kan ärva den efterlevande maken. Detta eftersom den efterlevande makens kvarlåtenskap hade tillfallit den först avlidne maken, om denne inte fallit offer för dödligt våld. Vidare kan nämnas situationer då en bröstarvinge dödar en annan bröstarvinge (exempelvis ett helsyskon). För att gärningsmannen inte ska kunna ärva en större del av kvarlåtenskapen från en förälder än vad gärningsmannen annars hade gjort, förklaras därmed kvarlåtenskapen, som annars skulle ha tillfallit syskonet, förverkad i denna del.³⁴ Gärningsmannen kan i förevarande fall ta del av en förälders kvarlåtenskap, men gärningsmannens arvslott ökar inte i motsvarande mån såsom den normalt skulle gjort vid ett syskons frånfälle, eftersom gärningsmannen inte ges bättre rätt till arv eller testamente än om den dödade hade varit vid liv. Kvarlåtenskapen fördelas sedermera vid arvskiftet som

³¹ Jmf 1734 års lag angiven i avsnitt 2.2.

³² Observera dock att uppsåtliga gärningar utan uppsåt gentemot dödens inträde kan aktualisera förverkande enligt 15:1 st. 2 ÄB.

³³ Walin & Lind, s. 434.

³⁴ A.a. s. 434.

att gärningsmannen dött före arvlåtaren.³⁵

Ytterligare en situation där arvsrätten kan förklaras helt eller delvis förverkad, enligt 15:1 st. 1 andra meningen ÄB, är situationer som inkluderar sekundosuccession.³⁶ Om en efterlevande make förvärvat kvarlåtenskap med fri förfoganderätt vid den första makens bortgång, och en arvinge sedermera dödar den efterlevande maken, får gärningsmannen, enligt 15:1 st. 1 första meningen ÄB, inte ärva den efterlevande maken. Men eftersom gärningsmannen, enligt 15:1 st. 1 andra meningen ÄB, inte heller får bättre rätt till arv eller testamente än om den *dödade hade levat*, blir gärningsmannens möjligheter att ärva den först avlidne maken tillika förverkad i praktiken. Eftersom sekundosuccessionen inte skulle ha aktualiserats förrän den andra maken avlidit, och 15:1 st. 1 andra meningen ÄB i praktiken anger att gärningsmannens rätt att ta arv är begränsat till en situation där den dödade fortfarande ses som vid liv, kommer gärningsmannen aldrig kunna ärva någon av makarna. Förverkande aktualiseras i förevarande situation, trots att gärningsmannen aldrig gjort sig skyldig till något brott mot den först avlidne.³⁷ Sammanfattningsvis kan därmed konstateras att om en gärningsman dödar en person som är gift, kan gärningsmannen inte ärva någon av makarna.

Vid uppsåtligt dödande inträder aldrig någon arvsrätt, utan gärningsmannens arvsrätt förverkas direkt genom gärningen. Stadgandet i 15:1 st. 1 ÄB kan därför, i fall av sekundosuccession genom testamente, tillämpas oavsett om dödandet av en annan arvinge skett före eller efter arvlåtarens död. Om gärningsmannen angivits som sekundosuccessor enligt testamente, och denne sedermera dödar den som har att ärva med fri förfoganderätt i första ledet, spelar det därmed ingen roll huruvida det uppsåtliga dödandet av den första arvingen skett innan eller efter arvlåtarens död.³⁸

Förverkanderegeln i 15:1 ÄB är tvingande. Om en arvlåtare, innan sin död, förlåtit den gärningsman som orsakat arvlåtarens död, tillämpas förverkanderegeln ändå. Gärningen kan därmed inte ursäktas ur ett successionsrättsligt hänseende. Detta innebär vidare att en gärningsmans förverkade rätt att ta arv eller testamente inte på något sätt kan återgå.³⁹ Om en arvlåtare inte direkt avlidit av de skador som uppkommit till följd av gärningsmannens handlande, förverkas därmed gärningsmannens rätt att ta arv eller testamente direkt vid arvlåtarens död, även om arvlåtaren dessförinnan hunnit förlåta gärningsmannen.

Att uppsåtligt dödande inte kan förlåtas av en arvlåtare ur en förverkandesynpunkt, torde även ge samma utfall i situationer som inkluderar sekundosuccession. I fall där gärningsmannen

---

³⁵ Se 15:4 ÄB.

³⁶ Med sekundosuccession avses i denna uppsats uppskjuten arvsrätt, där en arvinge eller testamentstagare ärver kvarlåtenskap med fri förfoganderätt. Ett vanligt exempel är när två makar ärver sinsemellan vid den första makens bortgång. Den del som skulle tillfallit arvingar till den först avlidne, exempelvis gemensamma barn eller syskon till den först avlidne, ärvs istället av den efterlevande maken med fri förfoganderätt, såtillvida den först avlidne inte hade egna bröstarvingar. Den del som ärvs med fri förfoganderätt får inte testamenteras bort av den efterlevande maken utan ska återgå till den först avlidnes arvingar när den efterlevande maken sedermera avlider.

³⁷ Jmf. Walin & Lind, s. 434.

³⁸ NJA II 1930 s. 340.

³⁹ Jmf NJA II 1930 s. 339.

dödat en annan arvinge som hade att ärva med fri förfoganderätt i första ledet, varpå kvarlåtenskapen sedermera skulle ha övergått till gärningsmannen genom sekundosuccession, torde därmed arvlåtarens eventuella förlåtelse för dödandet sakna betydelse. Eftersom gärningsmannen direkt förverkar sin rätt att ärva genom den primära arvingen, torde arvlåtarens förlåtelse för det uppsåtliga dödandet av arvingen i första ledet inte medföra någon skillnad i successionshänseende. I en sådan situation är dock arvlåtaren fri att genom ett nytt testamente ändra det testamentariska förordnandet till gärningsmannens fördel, eftersom gärningsmannens uppsåtliga dödande inte innebär att dennes arvsrätt gentemot arvlåtaren förverkas.⁴⁰ Vidare är arvlåtaren fri att inskränka eller utöka det testamentariska förordnandet som vanligt. Som skäl härtill har justitiedepartementet angivit att förverkandereglerne inte ska utgöra en straffsanktion för gärningsmän.⁴¹ Förverkandereglerne vid en gärningsmans uppsåtliga dödande av en testamentstagare, där gärningsmannen kliver in som testamentstagare i dödades ställe, blir istället att gärningsmannens uppsåtliga dödande av testamentstagaren kan agera vägledande vid eventuell testamentstolkning. Om en testator, vid sin död, inte känner till att den primära testamentstagaren dödat, kan förverkandereglerne därmed utgöra en riktpunkt vid utrönandet av testators faktiska vilja.⁴² Detta förutsätter att testatorns vilja kan antas ha påverkats av dödandet.

3.3 Orsakat annans död genom uppsåtlig gärning

Av 15:1 st. 2 ÄB följer att om en arvlåtare avlider till följd av en uppsåtlig gärning, kan arvsrättsligt förverkande aktualiseras, även i fall där gärningsmannen saknar uppsåt gentemot arvlåtarens död.

Av 15:1 st. 2 ÄB följer att brottet ska innefatta våld på den dödades person, alternativt att gärningsmannen försätter arvlåtaren i vanmakt eller annat sådant tillstånd, för att arvsrättsligt förverkande ska kunna aktualiseras. Utöver förverkad arvsrätt kan brotten enligt ordalydelsen i 15:1 st. 1-2 ÄB även medföra förverkad rätt att ta testamente. Av andra stycket följer vidare att gärningar, för att omfattas av 15:1 st. 2 ÄB, inte får ha lindrigare straff än ett års fängelse föreskrivet. De brott som kan medföra förverkad arvsrätt är därmed begränsade, och torde enbart inkludera synnerligen grov misshandel, grov misshandel, våldtäkt som inte är att anse som mindre grov, rån och grovt rån. Det förutsätts vidare att den aktuella gärningen omfattar våld på person eller försättande i vanmakt.⁴³ Gränsen på ett års fängelse motiverades vid införandet med att sådana brott ofta medför en risk för att arvlåtaren ska avlida till följd av gärningen.⁴⁴ I förarbetena föreslog vissa instanser att fler gärningar borde kunna medföra arvsrättsligt förverkande. Bland annat föreslogs att gärningar som orsakar en arvlåtares död genom ”ett särskilt vårdslöst beteende” skulle omfattas av regeln, och att regeln därigenom även skulle inkludera flertalet vårdslöshetsbrott. Förslaget avvisades med motiveringen att en sådan

---

⁴⁰ Jmf NJA II 1930 s. 339. Se även Ds 1990:75 s. 35.

⁴¹ Ds 1990:75 s. 35.

⁴² Ds 1990:75 s. 35.

⁴³ Prop 1990/91:194 s. 49.

⁴⁴ Prop 1990/91:194 s. 24.

utformning av 15:1 ÄB potentiellt skulle medföra att personer som gjort sig skyldiga till exempelvis vållande till annans död genom grov vårdslöshet i trafik enligt 1 § Lag (1951:649) om straff för vissa trafikbrott, och genom sitt handlande mist en nära anhörig, skulle förlora sin arvsrätt. En sådan utökning av regelns tillämpningsområde ansågs inte önskvärd.⁴⁵

Eftersom 15:1 st. 2 ÄB föreskriver att arvsrättsligt förverkande endast kan följa av *brott*, innefattas inte gärningar begångna i nöd eller nödvärn av regeln.⁴⁶ Vidare krävs inte oaktsamhet gentemot arvlåtarens död för att förverkande ska kunna aktualiseras, utan endast att döden kan ses som en adekvat följd av den brottsliga gärningen.⁴⁷ Brott som enbart innefattar hot om våld kan inte medföra förverkande enligt 15:1 ÄB, däremot kan förverkande enligt 15:2 ÄB aktualiseras om hotet kan härledas till upprättandet av ett, för gärningsmannen, gynnsamt testamente.

I 15:3 ÄB kan utläsas att medverkan till brottslig gärning som omfattas av 15:1-2 §§ ÄB kan medföra att rätt att ta arv eller testamente förverkas. Huruvida underlåtenhet att anmäla eller förhindra brott kan medföra arvsrättsligt förverkande är dock oklart. Vägledning torde kunna utrönas av faktumet att 15:3 ÄB hänvisar till 23:4-5 §§ BrB om medverkan till brott, och inte till 23:7 BrB som berör underlåtenhet att anmäla eller förhindra brott. Vidare har i doktrinen angivits att det är ”minst sagt tvivelaktigt” huruvida underlåtenhet att anmäla eller förhindra brott kan medföra arvsrättsligt förverkande.⁴⁸

Om en gärningsman, genom en uppsåtlig brottslig gärning, orsakar att en gravid kvinna mister sitt ofödda barn, får gärningsmannen inte bättre rätt till arv än om barnet hade fötts vid liv.⁴⁹ Kvarlåtenskap, som annars skulle ha tillfallit det dödade barnet, kan därmed inte tillfalla gärningsmannen, utan gärningsmannens arvsrätt förverkas i denna del.

3.4 Undantagen i 15:1 st. 3-4 ÄB

Genom 15:1 st. 3-4 ÄB undantas vissa gärningar från arvsrättsligt förverkande. Undantagen kan sägas spegla den straffrättsliga utvecklingen och avser medföra att förverkandereglererna inte ger stötande utfall, i förverkandesituationer som annars hade omfattats av 15:1 ÄB. Genom de två större reformerna av 15:1 ÄB, genom lagändringarna 1964 och 1991, infördes därför en rad undantag.⁵⁰

Det första undantaget infördes år 1964 och regleras i 15:1 st. 3 ÄB.⁵¹ Undantaget avser fall då en gärningsman är under 15 år. Gränsen på 15 år följer den gräns för straffmyndighet som anges i 1:6 BrB. Om en arvlåtare eller testator avlider till följd av uppsåtlig gärning begången

---

⁴⁵ Prop 1990/91:194 s. 24 f.

⁴⁶ Prop 1990/91:194 s. 49.

⁴⁷ Walin & Lind, s. 435.

⁴⁸ A.a. s. 435.

⁴⁹ A.a. s. 435.

⁵⁰ Se NJA II 1964 s. 133 samt prop. 1990/91:194 s. 49 f.

⁵¹ Walin & Lind, s. 436.

av en person under 15 års ålder, så faller gärningsmannens handlande in under undantagsregeln i 15:1 st. 3 ÄB, och arvsrättsligt förverkande aktualiseras inte.⁵²

I 15:1 st. 4 ÄB anges att arvsrättsligt förverkande inte ska aktualiseras om det föreligger synnerliga skäl däremot. Undantagsregeln i 15:1 st. 4 ÄB är avsedd att tillämpas mycket restriktivt, och lagtextens formulering om synnerliga skäl hänförliga till gärningens beskaffenhet utvecklas i förarbetena som att endast ”exceptionella fall” bör omfattas av undantagsregeln.⁵³ Vid bedömningen av huruvida undantagsregeln är tillämplig eller inte, kan brottsexterna faktorer beaktas. Bland annat kan barmhärtighetsmord, eller om gärningsmannens handlande kan ses som en reaktion mot en längre tids sexuella trakasserier eller brott gentemot gärningsmannen, vara omständigheter som kan utgöra sådana synnerliga skäl som avses.⁵⁴ Det torde dock vara svårare att åberopa synnerliga skäl emot arvsrättsligt förverkande, i sådana fall där gärningsmannen, till följd av en längre tids trakasserier, uppsåtligen dödat arvlåtaren. Därmed torde det ur en successionsrättslig bemärkelse finnas ett större utrymme för att undanta brott som omfattas av 15:1 st. 2 ÄB, än brott som omfattas av 15:1 st. 1 ÄB.⁵⁵

Vid prövning av undantagsreglerna ska förmildrande omständigheter i förhållande till gärningen tillmätas betydelse. Vidare kan omständigheter hänförliga till gärningsmannens person beaktas i vissa fall. Omständigheterna som kan tillmätas betydelse i detta avseende återfinns i 15:1 st. 4 p. 1-2 ÄB.

Av 15:1 st. 4 p. 1 ÄB följer att om en gärning som omfattas av 15:1 st. 1-2 ÄB begåtts under en allvarlig psykisk störning ska detta beaktas. Det krävs dock att den allvarliga psykiska störningen kan antas ha inverkat på gärningsmannens handlande samt att ytterligare förmildrande omständigheter föreligger. Att en gärning begåtts under en allvarlig psykisk störning till följd av missbruk torde inte kunna utgöra grund för tillämpning av förevarande undantagsregel. Att gärningsmannen begått gärningen under påverkan av en allvarlig psykisk störning är därför inte i sig tillräckligt för att undantagsregeln ska bli tillämplig.⁵⁶ Beroende på omständigheterna i övrigt kan dock den psykiska avvikelserna tillmätas olika betydelse. Exempelvis torde en allvarlig psykisk sjukdom som medför svårigheter att kontrollera sitt beteende kunna tillmätas större betydelse om dödandet föranletts av en arvlåtaren uppenbart kränkande beteende.⁵⁷ Vidare kan tilläggas att förverkande enligt 15:1 st. 1-2 ÄB förutsätter att dödandet är täckt av uppsåt. Det kan antas att en allvarligt psykiskt störd gärningsman i vissa fall kan tänkas sakna uppsåt i sitt handlande. Om en gärningsman begått handlingen utan uppsåt till följd av en allvarlig psykisk störning, föreligger ingen grund för arvsrättsligt förverkande, och undantagsregeln i 15:1 st. 4 ÄB blir därmed inte tillämplig.⁵⁸

---

⁵² Brattström & Singer, s. 52.

⁵³ Prop. 1990/91:194 s. 49 f.

⁵⁴ Prop. 1990/91:194 s. 50.

⁵⁵ Se Walin & Lind s. 436.

⁵⁶ A.a. s. 436 f.

⁵⁷ Jmf prop. 1990/91:194 s. 51. Jmf även 29:3 p. 1 BrB.

⁵⁸ Prop. 1990/91:194 s. 51.

Utöver allvarliga psykiska störningar kan även gärningsmannens ålder i vissa fall beaktas. Utöver den undre gränsen på 15 år, som återfinns i 15:1 st. 3 ÄB, stadgas i 15:1 st. 4 p 2 ÄB att även gärningar begångna av gärningsmän under 18 år kan undantas från förverkande. Inledningsvis kan därmed konstateras att gärningsmannen måste vara mellan 15 och 18 år för att 15:1 st. 4 p 2 ÄB ska kunna bli tillämplig. Gärningsmannens ringa ålder kan då ses som ett sådant synnerligt skäl mot förverkande, som i relation till gärningens beskaffenhet, kan leda till att förverkande inte aktualiseras.⁵⁹ Förevarande kräver dock att gärningen på något sätt kan härledas till gärningsmannens bristande utveckling, erfarenhet eller omdömesförmåga. Tillämpningsområdet för undantaget bör därmed vara ytterst begränsat och gärningsmannens ålder kan inte ensamt utgöra en grund för att förverkandereglererna ska kringgås.⁶⁰ En situation där undantagsregeln potentiellt skulle kunna bli tillämplig är i fall där en ung gärningsman med mycket bristande omdömesförmåga och konsekvenstänk låter en stressad situation, exempelvis ett bråk inom familjen, eskalera till den grad att denne misshandlar en familjemedlem, och denne sedermera dör.⁶¹ Avgörande i en sådan situation är att gärningsmannens bristande utveckling kan antas ha inverkat på dennes handlande.

Precis som i fall där gärningsmannen lider av en allvarlig psykisk störning torde undantagsregeln tillämpas restriktivt och endast i särpräglade undantagsfall.⁶² Vidare bör gärningar som innefattas av 15:1 st. 2 ÄB oftare kunna omfattas av undantagsreglererna i 15:1 st. 4 ÄB, än om gärningen utgör uppsåtligt dödande.⁶³

De uppräknade omständigheterna i 15:1 st. 4 p 1-2 ÄB är de enda som kan utgöra sådana synnerliga skäl som avses i 15:1 st. 4 ÄB.⁶⁴ Det saknar därmed betydelse ifall en gärningsman exempelvis saknar ekonomiska motiv med gärningen.⁶⁵

3.5 Utökade successionsrättsliga följder

Uppsåtligt dödande, tillika uppsåtliga gärningar som leder till arvlåtarens död, kan självklart medföra ytterligare rättsföljder. Utöver de självklara straffrättsliga påföljder en gärningsman riskerar, kan gärningarna även aktualisera ytterligare successionsrättsliga rättsföljder i kombination med arvsrättsligt förverkande. Värt att nämna i sammanhanget är i fall där gärningsmannen var gift eller sambo med offret vid tiden för dödandet. Enligt 12:2 ÄktB förlorar gärningsmannen i sådana fall, utöver rätten att ta del av arv eller testamente, även alla möjligheter att få del i den avlidnes giftorättsgodts, i de fall dödandet aktualiserar förverkande enligt 15:1 ÄB. Gärningsmannen kan inte heller åberopa några jämningsregler för att behålla större

---

⁵⁹ Walin & Lind s. 437.

⁶⁰ Prop. 1990/91:194 s. 29.

⁶¹ Jmf prop. 1990/91:194 s. 51.

⁶² Jmf. prop. 1990/91:194 s. 29.

⁶³ Se Walin & Lind s. 436.

⁶⁴ Prop. 1990/91:194 s. 51. Jmf dock Walin & Lind s. 436.

⁶⁵ Prop. 1990/91:194 s. 51.

delar av sitt eget giftorättsgods.⁶⁶ Eventuella arvsförskott kan heller inte avräknas såsom annars hade kunnat åberopas i enlighet med 11:5 ÄktB.⁶⁷ Däremot förverkar inte gärningsmannen rätten att överta bostad och bohag genom dödandet.⁶⁸ En dödsbodeläggare kan även ha vårdnaden av ett dödsbo om tvist beträffande arvsrättsligt förverkande pågår.⁶⁹ På samma sätt torde avtal om samlevnad i oskiftat bo vara gällande, under tiden tvist om förverkande pågår, eftersom 24:1 ÄB i kombination med 18:1 ÄB inte anger annat.

I fall där gärningsmannen var sambo med den dödade förlorar gärningsmannen motsvarande rätt till bodelning enligt 18 § SamboL. Gärningsmannen torde dock ha rätt att överta bostad och bohag även om gärningsmannen och den dödade var sambor vid dödstillfället.⁷⁰

Upprättade försäkringsavtal där gärningsmannen hade haft rätt till försäkringsersättning vid arvlåtarens död förlorar sin verkan genom gärningsmannens handlande enligt 14:15 FAL. Förverkanderegeln i 15:1 ÄB blir därmed genom 14:15 FAL tillämplig även för försäkringsavtal, oavsett om den tecknade försäkringen avsåg livförsäkring eller personförsäkring.⁷¹

3.6 Förverkande ipso jure

Vid gärningar som omfattas av 15:1 ÄB förverkas gärningsmannens arvsrätt direkt genom gärningen och det krävs inte att gärningsmannen sedermera döms för något brott gentemot arvlåtaren.⁷² Det krävs inte heller att domstolen prövar förverkandefrågan för att en gärningsman ska förlora sin arvsrätt. Arvsrättsligt förverkande utgör därmed nästan aldrig föremål för domstolsprövning och behöver vanligtvis inte fastställas i domstol. Förverkanderegeln i 15:1 ÄB har inte utgjort föremål för domstolstvist i modern tid.⁷³ Gärningsmannens rätt till arv kan dock avgöras i ett tvistemål, om bättre rätt till arv, där domstolen oavhängigt från den straffrättsliga processen, kan fastställa arvingens skuld.⁷⁴ Om gärningsmannen åberopar en undantagsbestämmelse i 15:1 st. 3-4 ÄB åligger bevisbördan gärningsmannen.⁷⁵

---

⁶⁶ Brattström & Singer, s. 16.

⁶⁷ Tottie, Lars & Teleman, Örjan, *Äktenskapsbalken: en kommentar*, 2. uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2010, s. 394.

⁶⁸ A.a. s. 394.

⁶⁹ Skatteverkets promemoria 2008, *Boupppteckningar och testamentsregister – Förslag till: Lag om ändring i Ärvdabalken, mm. Förordning om testamentsregister.*, s. 28.

⁷⁰ Lind, Göran, *Sambolagen m.m.: en kommentar*, 1. uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2013, s. 168 f.

⁷¹ Prop. 2003/04:150 s. 298 ff.

⁷² Brattström & Singer, s. 52. Se även NJA II 1930 s. 363 ff.

⁷³ Jmf dock NJA 1961 s. 105 som indirekt berörde frågan om arvsrättsligt förverkande genom 15:1 ÄB.

⁷⁴ Prop. 1990/91:194 s. 49.

⁷⁵ Prop. 1990/91:194 s. 51 f.

4 Arvsrättsligt förverkande enligt 15:2 ÄB

4.1 Introduktion till 15:2 ÄB

I 15:2 ÄB stadgas att arvsrättsligt förverkande kan aktualiseras genom vissa åtgärder med upprättat testamente, eller genom angrepp mot testationsfriheten. Det fordras inte att personen, som angripit testationsfriheten, var berättigad att ta arv eller testamente *innan* angreppet för att arvsrätten ska kunna förverkas. Det är dock värt att påpeka att om någon som inte redan är arvsberättigad gör sig skyldig till sådant otillbörligt förfarande som omfattas av 15:2 ÄB, saknar förverkanderegeln oftast, de facto, betydelse, eftersom denne inte hade haft att ärva oavsett.⁷⁶ Förverkad arvsrätt till följd av förseelser som omfattas av 15:2 ÄB inträder nämligen direkt genom handlandet.⁷⁷ Det krävs inte heller något brottsligt förfarande för att förverkande enligt 15:2 ÄB ska kunna aktualiseras.⁷⁸

Vid införandet av paragrafen 1930, i dåvarande testamenteslagen, anfördes som skäl till införandet att det skulle förefalla stötande att lämna grova angrepp mot testationsfriheten därhän.⁷⁹ Paragrafen ifrågasattes dock redan vid införandet, främst gällande dess tillämplighet. Lagrådet påpekade att tillämpningsområdet i stort sett redan var reglerat genom dagens motsvarighet till 13:3 ÄB.⁸⁰ Lagberedningen framhöll behovet av en dylik reglering, men avvistade tanken om att angrepp mot testationsfriheten helt skulle förverka rätten att ta arv eller testamente. Istället föreslogs att någon, som angripit testationsfriheten eller utfört otillbörliga åtgärder med testamentet, skulle ärva såsom denne annars gjort.⁸¹ Vid införandet av lagen poängterade utskottet att ”blotta tillvaron av en regel om förverkande [tjänar] som ett verksamt skydd mot dylika förfaranden” som grund för införandet.⁸² Hur regeln avser tjäna som ett ”verksamt skydd”, i fall där en person redan innan förfarandet saknar arvsrätt, och därmed inte riskerar att förlora någon del i arv eller testamente genom förfarandet, måste dock ses som högst oklart.

Departementschefen, tillika utskottet, bortsåg dock delvis från invändningarna och paragrafen infördes i stora delar oaktat kritiken, i dåvarande testamenteslagen. Paragrafen har efter införandet inte varit föremål för annat än språkliga moderniseringar.⁸³

15:2 ÄB lyder idag som följer:

”Har någon genom tvång, förledande eller missbruk av annans oförstånd, viljesvagheter eller beroende ställning förmått denne att upprätta eller återkalla testamente eller att avstå därifrån, har han förverkat rätten att taga arv

---

⁷⁶ Jmf Agell, s. 67. Påståendet torde dock bli uddlöst om ett, genom exempelvis tvång, upprättat testamente inte klandras i tid eller godkänns. Jmf avsnitt 4.2.1 al fine, samt RH 2015:3.

⁷⁷ Walin & Lind, s. 439.

⁷⁸ NJA II 1930 s. 342.

⁷⁹ Se departementschefens yttrande i NJA II 1930 s. 345.

⁸⁰ Se lagrådets yttrande i NJA II 1930 s. 344 f.

⁸¹ Jmf lagberedningens förslag till lydelse i NJA II 1930 s. 340 f.

⁸² Se utskottets yttrande i NJA II 1930 s. 346. Med ”dylika förfaranden” avses de i 15:2 ÄB nämnda.

⁸³ Jmf NJA II 1930 s. 340 i relation till 15:2 ÄB.

eller testamente efter honom, såvitt ej särskilda skäl äro däremot. Vad sålunda är stadgat äger motsvarande tillämpning, där någon uppsåtligen förstört eller undanhållit testamente.”

4.2 Angrepp mot testationsfriheten

Av 15:2 ÄB första meningen följer att tvång, förledande, missbruk av annans oförstånd, viljesvaghet eller beroende ställning, kan medföra arvsrättsligt förverkande, om det leder till att testator upprättar testamente, återkallar testamente eller avstår därifrån. I praktiken innebär detta att om ett testamente upprättats under exempelvis tvång, kan alltså tvånget dels medföra att testamentet förklaras ogiltigt genom 13:3 ÄB, men personen som utövat tvånget kan även förlora all rätt att ta del av testatorns kvarlåtenskap. Av lagtexten följer nämligen att om någon gjort sig skyldig till sådant otillbörligt förfarande som omfattas av 15:2 ÄB, förverkar denne ”rätten att taga arv eller testamente” efter arvlåtaren. Därmed kan konstateras, att sådana otillbörliga förfaranden som omfattas av 15:2 ÄB, kan aktualisera förverkande av en arvinges rätt att ta del av testamente, men även dennes rätt att ärva genom den legala arvsordningen.

Beträffande de olika ageranden som kan föranleda förverkande enligt 15:2 ÄB första meningen, torde missbruk av annans oförstånd, viljesvaghet eller beroende ställning utgöra det vanligaste förfarandet. Av praxis till 13:3 ÄB, vari arvsrättsligt förverkande dock aldrig berörts, kan det konstateras att den som påstår att någon förmått någon att upprätta ett testamente genom missbruk av testatorns oförstånd, viljesvaghet eller beroende ställning torde ha bevisbördan för att ett sådant otillbörligt missbruk förelegat vid upprättandet.⁸⁴ Detsamma torde med största sannolikhet även gälla vid arvsrättsligt förverkande, eftersom rekvisiten är desamma.

Av 15:2 ÄB följer vidare att om särskilda skäl är emot arvsrättsligt förverkande, ska rättsföljden inte inträda. Undantaget kan tillämpas om en arvinges påtryckningar inte står i relation till förverkandet eller där syftet med agerandet inte kan anses vara klandervärd. De situationer, där förverkande inte torde aktualiseras, är exempelvis om arvingen dragit obetydlig fördel av sitt agerande, eller om påtryckningarna varit till fördel för välgörande ändamål.⁸⁵ I det senare exemplet kan arvingar, genom sitt agerande, många gånger avstå delar av sitt eget arv till fördel för annan. Arvsrättsligt förverkande i sådana situationer torde falla utanför syftet med förverkanderegleringen i 15:2 ÄB, varför en domstol istället kan tillämpa undantaget. Domstolen kan nämligen, vid tillämpning av undantaget i 15:2 ÄB, pröva förverkandet relativt fritt i relation till omständigheterna.⁸⁶

Rättsverkningarna som kan följa av förverkanderegeln i 15:2 ÄB torde inte utgöra en dikotomi, där arvsrätten antingen förverkas eller lämnas oförändrad. Av förarbetena följer bl.a. att

---

⁸⁴ Se NJA 2009 s. 249.

⁸⁵ Walin & Lind, s. 439.

⁸⁶ A.a. s. 439.

15:2 ÄB inte avses tillämpas på ett sätt som leder till ”onödig stränghet”.⁸⁷ Domstolens relativt fria prövningsrätt, av omständigheterna i det enskilda fallet, torde därmed omfatta även rättsföljden. Ett rimligt antagande är därför att förverkande i enlighet med 15:2 ÄB är avsett att kunna jämkas, i fall där särskilda skäl talar emot ett absolut förverkande av arvsrätten.⁸⁸

Utöver angrepp mot testationsfriheten i syfte att få testator att upprätta ett testamente, omfattar 15:2 ÄB även samma situationer motsatsvis, där testator vill återkalla ett testamente, men hindras.

4.2.1 Förverkanderegeln i 15:2 ÄB:s relation till ogiltighetsgrunden i 13:3 ÄB

Om en person, genom angrepp mot testationsfriheten, förmår testator att upprätta ett testamente till förmån för denne, utgör angreppet dels en grund för förverkande enligt 15:2 ÄB, men agerandet kan även utgöra grund för det upprättade testamentets ogiltighet enligt 13:3 ÄB.⁸⁹ Bestämmelserna i 13:3 ÄB och 15:2 ÄB kan dock ge olika utfall, eftersom arvsrättsligt förverkande genom 15:2 ÄB inte per automatik medför att en testamenteshandling ogiltigförklaras. Förverkanderegeln i 15:2 ÄB kan därmed sägas behandla testamentstagarens arvsrättsliga ställning medan 13:3 ÄB uteslutande behandlar testamentets eventuella ogiltighet.

Till följd av att 15:2 ÄB, i relation till 13:3 ÄB, har ett till synes smalt tillämpningsområde, har behovet av paragrafen diskuterats i doktrinen.⁹⁰ Paragrafens tillämpningsområde, tillika det faktiska behovet av paragrafen, diskuterades redan vid dess införande i dåvarande testamenteslagen.⁹¹ Det fordras vanligtvis att personen som angripit testatorns testationsfrihet var berättigad att ta arv eller testamente redan innan angreppet för att förverkandets rättsverkan ska medföra någon faktisk inverkan på arvsfördelningen. Annars förklaras vanligtvis endast testamentet ogiltigt enligt 13:3 ÄB, utan att förverkanderegeln i 15:2 ÄB tillämpas. Förverkanderegeln i 15:2 ÄB berör dock vissa situationer som inte innefattas av 13:3 ÄB. Som exempel kan nämnas situationer där någon genom ett angrepp mot testationsfriheten förmått en arvlåtare att avstå från att upprätta ett testamente. Förevarande situation omnämns i 15:2 ÄB, men inte i 13:3 ÄB. Eftersom något testamente aldrig upprättas i en sådan situation, kan det därmed inte heller klandras genom 13:3 ÄB.

Vidare kan 15:2 ÄB aktualiseras om en ogiltighetsgrund enligt 13:3 ÄB, tillika en förverkandegrund 15:2 ÄB, ligger för handen, men testamentet inte klandras av någon arvinge inom sex månader, såsom stadgas i 14:5 ÄB. Eftersom talan om förverkande enligt 15 kap. ÄB kan föras oberoende av klandertalan, kan talan om förverkande föras i fall där ett testamente godkänts eller inte klandrats i tid.⁹² Förverkanderegeln i 15:2 ÄB torde även kunna aktualiseras i

---

⁸⁷ NJA II 1930 s. 346.

⁸⁸ Se Walin & Lind, s. 437. Jmf Walin & Lind, s. 439.

⁸⁹ Se vidare avsnitt 4.4.

⁹⁰ Jmf Walin & Lind, s. 426.

⁹¹ Jmf lagrådets yttrande i NJA II 1930 s. 344 f.

⁹² Se RH 2015:3.

situationer där ett testamente tillkommit under exempelvis tvång, men där testamentet sedermera godkänts.⁹³

4.3 Uppsåtliga förstört eller undanhållit testamente

Utöver arvsrättsligt förverkande till följd av angrepp mot testationsfriheten omfattar 15:2 ÄB även situationer där någon uppsåtliga förstört eller undanhållit testamente. Vid införandet av dessa förverkandegrunder ifrågasatte lagrådet och lagberedningen nödvändigheten av att inkludera dessa punkter.⁹⁴ Departementschefen pekade dock mot bristande testamentesdeponering till notarius publicus som en huvudsaklig grund för att inkludera åtgärder med upprättat testamente som en grund för förverkande.⁹⁵ Ett rimligt antagande är att risken för denna typ av åtgärder med testamenten skulle minska avsevärt genom ett införande av bättre möjligheter till central testamentesdeponering hos en testamentesbank. Sedan reglerna om bevakning av testamente upphävdes, torde dock 15:2 ÄB istället ha fått ökad betydelse.⁹⁶

Beträffande undanhållande av testamente åsyftas inte endast situationer där någon fysiskt undanhåller ett testamente. I vissa fall kan även underlåtenhet att informera testamentstagare om ett testamentes innehåll utgöra en grund för förverkande enligt 15:2 ÄB. Att i egenskap av testamentsexekutor underlåta att underrätta andra testamentstagare om att en testator efterlämnat egendom till dem, i syfte att själv få del av egendomen, har i praxis ansetts utgöra skäl för arvsrättsligt förverkande.⁹⁷

4.4 Utökade rättsföljder och koppling till brottsbalken

Om en testators vilja angripits och en testamentstagare förverkat sin rätt att ta del av kvarlåtenskapen, bör testators vilja, beträffande den förverkade delen av arvet, söka utrönas genom testamentstolkning. Om testamentet inte lämnat någon alternativ viljeförklaring, som kan ersätta den testamentstagare som förverkat sin rätt att ta testamente, och reglerna om testamentstolkning i 11 kap. ÄB inte leder till någon alternativ fördelning, kan testamentstagarens legala arvingar träda in som arvingar till kvarlåtenskapen.⁹⁸

I vissa fall är en testator, tillika vårdtagare, beroende av en vårdgivare i livets senare skeden. Relationen torde ofta kunna ses som en sådan beroende ställning som avses i 15:2 ÄB.⁹⁹ Om en vårdtagare då testamenterar sin kvarlåtenskap till exempelvis en arbetstagare på ett äldreboende eller annan vårdinrättning, kan testamentet vara ogiltigt enligt 13:3 ÄB, arbetstagaren kan ha förverkat sin rätt enligt 15:2 ÄB, men arbetstagaren kan även ha gjort sig skyldig till

---

⁹³ Jmf Walin & Lind, s. 426 som anger att om en arvinge godkänner ett testamente, medför det vanligtvis att möjligheterna att sedermera klandra testamentet går förlorade.

⁹⁴ Se NJA II 1930 s. 341 ff.

⁹⁵ NJA II 1930 s. 345.

⁹⁶ Reglerna om bevakning av testamente återfanns i 14:1-3 §§ ÄB, och upphörde att gälla 1 juli 1989. Se prop. 1988/89:88.

⁹⁷ NJA 1966 C 1129. Observera att HD inte prövade förverkandedelen.

⁹⁸ Förfarandet följer det som aktualiseras vid preskriberad rätt att ta arv eller testamente. Jmf NJA 1930 s. 688.

⁹⁹ Se NJA 1987 s. 604, jmf NJA 1948 s. 277.

brottet tagande av muta enligt 10:5 a BrB. I praxis har framkommit att en konflikt beträffande kvarlåtenskapen föreligger mellan arvsrätten och straffrätten (genom brottet tagande av muta enligt 10:5 a BrB), där straffrätten premierats framför arvsrätten.¹⁰⁰

I situationer där ett testamentariskt förordnande kan utgöra en sådan muta om avses i 10:5 a BrB, torde testamentets giltighet kunna vara föremål för spekulation. Testamentariska förordnanden som inte upprättats i laga form eller i strid mot lag utgör vanligtvis grund för testamentets nullitet.¹⁰¹ I rättsfallet NJA 1987 s. 604 dömdes en föreståndare för ett servicehus för mutbrott då hon medverkat till att upprätta ett lagstridigt testamente. Istället för att testamentstagarens rätt att ta del av testamentet förklarades förverkad, till följd av beroende ställning testator och föreståndarinnan emellan, eller för den delen att testamentet förklarades sakna rättsverkan, dömdes föreståndarinnan alltså för mutbrott. Muta, i detta fall den testamenterade kvarlåtenskapen, förklarades vidare förverkad såsom ekonomiskt utbyte av brottet, i enlighet med 36:1 BrB. HD förde i rättsfallet inga resonemang kring de legala arvingarnas rätt till kvarlåtenskapen, och istället för att testamentet förklarades sakna rättsverkan, förverkades alltså kvarlåtenskapen som utbyte av brott. De slutsatser som kan dras av domen, är att straffrättsligt förverkande träder in dels före förverkandereglererna i ärvdabalken, men i sammanhanget även framför grundläggande testamentsrättsliga principer. Testamentets upprättande skulle i och för sig kunna ses som en indikation på att testatorn inte önskade låta någon släkting ärva, men några sådana indikationer bör inte kunna vägas in i fall där testamentet upprättats behäftat med en ogiltighetsgrund, en förverkandegrund samt en nullitetsgrund.

Utöver förverkande kan även skadestånd aktualiseras till följd av handlande i strid mot 15:2 ÄB.¹⁰² Vidare har AD fastställt att sådant otillbörligt förfarande, där kvarlåtenskap testamenteras till en vårdgivare, och vårdgivaren därigenom gör sig skyldig till brottet tagande av muta, kan leda till att vårdgivaren får avskedas till följd av handlandet.¹⁰³

---

¹⁰⁰ Se NJA 1985 s. 477.

¹⁰¹ Jmf Walin & Lind, s. 433 om lagstridiga förordnandens ogiltighet. Nullitet bör i sammanhanget skiljas från ett testamentes angriplighet och överksamhet. Med nullitet åsyftas att ett testamente helt saknar rättsverkan och att testamentet inte behöver klandras för att sakna legitimitet. Med angriplighet avses en brist vid upprättandet av testamentet, och testamentet kan med anledning därav klandras.

¹⁰² Walin & Lind, s. 439.

¹⁰³ Se AD 2001 s. 24.

5 Nordisk utblick

Historiskt sett har de nordiska ländernas arvslagar varit i stora drag harmoniserade, vilket även gällt reglerna om arvsrättsligt förverkande.¹⁰⁴ De senaste 70 åren har dock de nationella arbetena dominerat ländernas lagstiftning och större reformer har gjorts i ländernas motsvarigheter till ärvdabalken. Ärvdabalkens införande 1958 har sin motsvarighet i den danska arveloven från 1963 och Norges arvelov, som trädde ikraft 1972. Ländernas moderna rättsregler om förverkande av arv är fortfarande relativt väl harmoniserade, med undantaget att både Norges arvelov och danska arveloven saknar direkta motsvarigheter till 15:2 ÄB. Grundsatsen om att ingen ska kunna dra fördel av ett mord kan dock ses som ett grundläggande motiv bakom ländernas förverkandereglering. I förarbetena till den norska arveloven 75 § anges att det vore omoraliskt eller orimligt att en arvinge kan göra sådan arvsrätt gällande.¹⁰⁵ På samma sätt anges i förarbetena till 36 § DAL, att syftet med förverkanderegeln är att arvsrätten inte ska leda till stötande resultat.¹⁰⁶

5.1 Förverkandereglerna i Norge

Den norska motsvarigheten till 15:1 ÄB återfinns i 73 § NAL.¹⁰⁷ 73 § NAL lyder som följer:

”Blir nokon dømd til fengselsstraff utan vilkår for straffebrot mot den han skulle arve, og arvelataren døyr på grunn av handlinga, kan arveretten til den skyldige heilt eller delvis falle bort.

Blir nokon dømd til fengselsstraff utan vilkår for straffebrot mot arving etter arvelataren som han sjølv har eller kan få arverett etter, og arvingen døyr på grunn av handlinga, kan arveretten til den skyldige heilt eller delvis falle bort. Det same gjeld når nokon blir dømd til fengselsstraff utan vilkår for straffebrot som er årsak til at eit barn som er avla, ikkje blir født levande, og barnet hadde hatt betre eller like god arverett som gjerningsmannen.

Retten skal ta avgjerd om tap av arverett etter første og andre ledd i dom. Krav om bortfall av arverett kan setjast fram av kvar den som får rett til arv eller større arv dersom kravet blir godtatt. I offentlig straffesak om handlinga kan dessutan påtalemakta setje fram slikt krav, og retten kan av eige tiltak ta avgjerd om bortfall av arverett, jamvel om det ikkje er sett fram krav om det.

Blir nokon fråkjend rett til arv etter reglane framanfor, skal arven gå som om han var død før arven fall.

Reglane i denne paragrafen er ikkje til hinder for at arveretten blir gitt tilbake med testament. Men slikt testament gjeld berre når det er stadfest av Kongen.”

5.1.1 Förverkande vid gärningar som leder till arvlåtares eller annan arvinges död

Av 73 § st. 1 NAL följer att en arvtagare kan förverka sin arvsrätt om denne gjort sig skyldig till handling som föranlett arvlåtares död, och arvingen sedermera blir dömd till ”fengselsstraff utan vilkår” för brottet. Av detta kan konstateras att samtliga brott som innefattar brott

¹⁰⁴ Danielsen, s. 92 f.

¹⁰⁵ Utkast til lov om arv, instilling fra komiteen til å utrede spørsmålet om revisjon av arve- og uskiftelovgivningen, 1962, s. 245.

¹⁰⁶ Betænkning om arvelovgivningen, nr 291/1961, s. 92.

¹⁰⁷ Observera att den norska arveloven vid tiden för författandet av denna uppsats är under omarbetning. Se NOU 2014:1.

mot arvlåtarens person, och som kan föranleda fängelsestraff, kan utgöra grund för förverkande, om arvlåtaren sedermera avlidit till följd av gärningen. Det arvsrättsliga förverkandet avser vidare alla typer av arv, tillika testamentariska förordnanden.¹⁰⁸ Att gärningen föranlett sådant ”fängelsestraff utan villkår” innebär indirekt att gärningar med lågt straffvärde, som inte medför fängelsestraff, inte aktualiserar arvsrättsligt förverkande. Däremot finns det inte något krav på minimistraff inom det norska systemet, såsom återfinns i 15:1 st. 2 ÄB. Inte heller krävs att gärningen begåtts i syfte att framkalla ett arv.¹⁰⁹

Det norska arvsrättsliga systemet ställer inte upp något direkt krav på att gärningen ska ha begåtts med uppsåt för att förverkande ska aktualiseras. Därmed kan även oaktsamhetsbrott, som föranlett en arvlåtarens eller annan arvinges död, leda till att gärningsmannens rätt att arva förverkas.¹¹⁰ Vidare krävs inte att gärningsmannen sedermera döms för att ha orsakat arvlåtarens eller annan arvinges död, utan det räcker med att arvingen döms för den brottsliga gärning som på ett adekvat sätt kan visas ha orsakat dödsfallet.¹¹¹ Därmed kan samtliga uppsåtliga brott, tillika oaktsamhetsbrott och underlåtenhetsbrott, förorsaka arvsrättsligt förverkande i Norge, förutsatt att gärningsmannen döms till fängelsestraff för gärningen. Antalet brott som kan förorsaka arvsrättsligt förverkande enligt norsk successionsrätt sträcker sig därmed mycket längre än inom svenskt dito.

Av 73 § st. 2 NAL följer att samma gärningar, som enligt 73 § st. 1 NAL kan medföra arvsrättsligt förverkande, kan medföra detsamma även om gärningen varit riktad mot en annan arvinge. Vidare följer av 73 § st. 2 NAL att gärningar som förorsakar missfall föranleder förverkande, förutsatt att barnet hade haft bättre eller lika rätt till arv, som gärningsmannen. Regleringen motsvarar 15:1 st. 1 ÄB andra meningen, i kombination med vad som i svensk doktrin har antagits gälla beträffande uppsåtliga gärningar som orsakar missfall.¹¹² En påtaglig skillnad i rättsverkan blir att gärningsmannens förverkade arvsrätt i Norge inte begränsas till att motsvara den avlidnes del, utan gärningsmannen kan enligt 73 § NAL förverka sin arvsrätt helt eller delvis.¹¹³

5.1.2 Undantag till förverkande

I 73 § NAL saknas uttryckliga undantagsregler från förverkande. Genom att fängelsestraff krävs för att av gärningen ska kunna föranleda arvsrättsligt förverkande, undantas dock gärningar begångna i nöd och nödvärn. Vidare krävs att gärningsmannen varit tillräknelig vid gärningstillfället, för att denne ska kunna dömas i en straffprocess, och därmed kunna förverka sin arvsrätt.¹¹⁴ Av 20 § Lov om straff (Straffeloven av 29 april 2016, nr. 7) följer att bristande tillräknelighet bl.a. föreligger om gärningsmannen var under 15 år eller led av en psykisk störning vid gärningstillfället. En gärningsman under 15 år kan därmed inte förverka sin arvsrätt.

---

¹⁰⁸ Hambro, s. 565.

¹⁰⁹ Danielsen, s. 99.

¹¹⁰ Jmf dock ot.prp. nr. 36 (1968-69) s. 199, vari nämns att oaktsamhetsbrott vanligtvis *inte bör* leda till arvsrättsligt förverkande.

¹¹¹ Lødrup & Asland, s. 280.

¹¹² Se avsnitt 3.3 al fine.

¹¹³ Jmf dock avsnitt 3.2 st. 2-3 om arvsrättsligt förverkande i relation till sekundosuccession.

¹¹⁴ Hambro, s. 565. Jmf vidare avsnitt 3.4 om allvarlig psykisk störning.

Av 73 § st. 5 NAL följer att förverkad arvsrätt kan återgå genom att testator upprättar ett nytt testamente som återger arvsrätten till den som tidigare förverkat densamma. Norska testatorer kan på så sätt ”förlåta” gärningsmannen, vilket inte är möjligt genom den svenska regleringen. För att ett sådant ”förlåtande” testamentariskt förordnande ska vara giltigt, krävs dock stadfästelse ”av Kongen”.¹¹⁵

5.1.3 Angrepp mot testationsfriheten

I tidigare norsk lagstiftning återfanns, i den då gällande motsvarigheten till 73 § NAL, reglering om arvsrättsligt förverkande vid situationer då en arvinge försatt en arvlåtare i ett tillstånd där arvlåtaren blev oförmögen att upprätta ett testamente.¹¹⁶ Ett sådant handlande var avsett att direkt aktualisera förverkande genom handlingen.¹¹⁷ Den då gällande regeln påminner till viss del om den svenska, idag gällande, 15:2 ÄB. I dagens norska arvelov saknas dock en direkt motsvarighet till 15:2 ÄB. Istället återfinns i 63 § NAL en motsvarighet till 13:3 ÄB för att skydda mot otillbörliga angrepp mot testationsfriheten i samband med upprättandet. Av 63 § NAL framgår att ett testamente är ogiltigt om det tillkommit under påverkan av tvång, svek, missledande påverkan eller missbruk av testators lättsinne, viljesvaghet eller beroende ställning. Vidare återfinns i 34 § NAL utökade bestämmelser om förverkande till följd av arvingens brottslighet, som fångar upp vissa situationer av exempelvis hot om våld.¹¹⁸

Vid införandet av 15:2 ÄB ifrågasattes nödvändigheten av den förevarande förverkanderegeln, men införandet motiverades delvis med att det inom svensk lagstiftning saknades tillräckliga regler om deponering av testamenten, för att skydda mot angrepp mot testationsfriheten.¹¹⁹ I sammanhanget kan nämnas att deponering av testamenten är mångt mycket vanligare i Norge än i Sverige, vilket medför att åtgärder med upprättade testamenten, såsom omnämns i 15:2 st. 2 ÄB, i princip blir omöjliga.¹²⁰ Norge införde 2003 ett centralt, frivilligt, testamentsregister, men traditionen att deponera upprättade testamenten är sedan länge mer vedertagen i Norge än i Sverige. Ett rimligt antagande är därför att en norsk motsvarighet till 15:2 ÄB saknas för att behovet av en sådan förverkandegrund, med syftet att skydda mot testationsangrepp, saknas. Behovet tillgodoses istället genom dels 63 § NAL, men även genom att testamenten deponeras i större utsträckning. Behovet av 15:2 ÄB har å andra sidan ökat i Sverige, genom den svenska lagstiftande maktens utdragna underlåtenhet med att införa sådan skyddande lagstiftning om deponering av testamenten.

5.1.4 Utökade bestämmelser

Av 34 § NAL följer att en förälder i vissa fall kan bortskriva en bröstarvinges fulla arvsrätt genom testamente, om bröstarvingen fyllt 18 år och gjort sig skyldig brottslighet gentemot en förälder eller någon i sin närmaste släktkrets.¹²¹ De brott som kan föranleda förverkande enligt 34 § NAL är brott som räknas som ”*brotsverk*”, vilket i sammanhanget bör skiljas från

---

¹¹⁵ Med ”Kongen” avses egentligen det norska justitiedepartementet. Se Hambro, s. 567.

¹¹⁶ Se 69 § Norska Arveloven av 31 juli 1854 (LOV 1854-07-31).

¹¹⁷ Udkast til lov om den almindelige borgerlige straffelovs ikrafttræden, 1896, s. 47.

¹¹⁸ Se avsnitt 5.1.4.

¹¹⁹ Se avsnitt 4.3.

¹²⁰ NOU 2007:16 s. 201.

¹²¹ Hambro, s. 230.

mindre forseelser, vilka inte bör kunna föranleda arvsrättsligt förverkande enligt 34 § NAL. Antalet brott som kan medföra arvsrättsligt förverkande enligt förevarande paragraf är därmed långtgående, men brottet kan inte ha varit alltför ringa. Bröstarvingen måste även ha dömts för brottet.¹²²

Av 34 § NAL följer även att en förälder kan göra en bröstarvinge arvlös om denne underlåtit att hjälpa föräldern i vissa trängande situationer. En arvlåtare kan då utesluta en arvinge som fyllt 18 år från dennes laglottsrätt och arvlåtaren kan vidare disponera den resterande delen av kvarlåtenskapen såsom annars är brukligt. Därmed medför 34 § NAL i praktiken en möjlighet för en arvlåtare att göra en bröstarvinge helt arvlös. För att arvingar ska kunna förverka sin arvsrätt genom brottslighet mot arvlåtaren under dennes livstid, måste alltså arvingens arvsrätt uttryckligen testamenteras bort. Vidare måste testamentet sedermera godkännas, genom att testamentet stadfästs av ”Kongen”.¹²³

34 § NAL lyder som följer:

”Arvelataren kan fastsetje i testament at arving som har fylt 18 år, ikkje skal ta pliktdelsarv etter arvelataren, dersom arvingen har gjort seg skyldig til straff for brotsverk mot arvelataren eller mot nokon av slektningane sine i rett opp- eller nedstigande linje eller syskena sine eller avkom etter dei, eller dersom arvingen har late være å hjelpe arvelataren etter evne då arvelataren trong det. Slikt testament gjeld berre når det er stadfest av Kongen.

Blir nokon gjort arvelaus etter reglane framanfor, skal arven gå som om han var død før arven fall.”

Att en bröstarvinge måste ha fyllt 18 för att föräldern ska kunna testamentera bort dennes arvsrätt, betyder inte nödvändigtvis att arvingen måste ha fyllt 18 år vid tiden för brottsligheten. Det räcker med att gärningsmannen var straffmyndig vid tiden för brottsligheten. Därmed kan 18-årsgränsen snarare ses som en skyddsregel mot att utesluta minderåriga arvingar från sin laglottsrätt.¹²⁴

Vidare följer av 34 § NAL att en arvinge kan förverka sin rätt att ärva genom underlåtenhet att hjälpa arvlåtaren i trängande situationer, om arvlåtaren påkallat arvlöshet genom testamente. Det kan exempelvis röra sig om underlåtenhet att assistera då arvlåtaren hamnat i fysisk fara eller ekonomiska trångmål. Testamentets skälighet måste sedermera prövas av norska justitiedepartementet. Arvingens underlåtenhet måste då ur förverkandesynpunkt ställas i relation till trångmålet, tillika arvingens möjligheter att hjälpa arvlåtaren.¹²⁵

Till skillnad från det svenska systemet saknas i den norska arvsrätten en anhängig bestämmelse om att förverkandet även ska inkludera giftorättsgodset vid bodelning, såsom anges i 12:2 st. 2 ÄktB. Däremot omfattas, likt i Sverige, försäkringsanspråk som uppkommit till följd av dödsfallet av 73 § NAL.¹²⁶

---

¹²² A.a. s. 230. Observera att påföljden i stor utsträckning saknar betydelse, och att åtalsunderlåtelse kan vara tillräckligt för förverkande.

¹²³ A.a. s. 229. Med ”Kongen” avses egentligen det norska justitiedepartementet, se Hambro s. 230.

¹²⁴ A.a. s. 229.

¹²⁵ Jmf a.a. s. 230 f.

¹²⁶ Danielsen s. 108. Jmf även Rt. 2005 s. 1634.

5.1.5 Processuellt förfarande och reglernas fakultativa karaktär

Till följd av att det i 73 § NAL anges att arvsrätten *kan* förverkas till följd av en arvinges brottslighet, kan slutsatsen dras att förverkanderegeln är av fakultativ karaktär och att en individuell bedömning är avsedd att göras från fall till fall. Regeln gjordes fakultativ genom en reform 1962, i syfte att ge domstolarna en möjlighet att bedöma förverkandefrågan ur ett helhetsperspektiv. Domstolarnas utgångspunkt i bedömningen ska vara att motverka orimliga och omoraliska arvskiften.¹²⁷ Den norska regleringen möjliggör även för rätten att ex officio ta upp förverkandefrågan i fall där en arvinge orsakat arvlåtarens eller någon annan arvinges död. Vidare kan en annan arvinge eller medarvinge som genom ett förverkande skulle få rätt till arv eller större arv föra förverkandetalan i domstol mot gärningsmannen. Vid bedömningen av huruvida förverkande ska aktualiseras bör domstolen pröva förverkandets skälighet i relation till gärningsmannens ålder, relation till arvlåtaren, relation till eventuella medarvingar, gärningsmannens behov av arvet samt eventuella medarvingars behov av arvet.¹²⁸ Vid bedömningen av huruvida gärningsmannen är i stort behov av arvet eller inte, torde gärningsmannens framtidsutsikter efter eventuellt avtjänat straff vara av betydelse.¹²⁹ I övrigt torde en avvägning av samtliga uppräknade grunder kunna utgöra underlag vid bedömningen om huruvida arvsrätten ska förverkas helt, delvis eller inte alls. Till skillnad från 15:1 ÄB är 73 § NAL nämligen avsedd att kunna jämkas. På samma sätt torde inga hinder föreligga mot att en arvlåtare delvis testamenterar bort en bröstarvinges kvarlåtenskap genom 34 § NAL. Det finns nämligen inget krav på att arvlösgöringen enligt 34 § NAL måste omfatta hela kvarlåtenskapen.

Det norska laglottssystemet innefattar en möjlighet för en arvlåtare att begränsa laglotten till en miljon norska kronor. I praktiken innebär den förevarande laglotsregeln att betydelsen av förverkanderegeln i 34 § NAL är något begränsad, i fall där en arvlåtare är mycket förmögen. Som exempel kan nämnas att laglotten på en miljon norska kronor inte blir lika andelsmässigt betydande ur en förverkandesynpunkt, i fall där en arvlåtare är god för flertalet miljoner norska kronor. Om arvlåtaren redan begränsat laglotten till någon procent av kvarlåtenskapen, blir andelen av kvarlåtenskapen som förverkas enligt 34 § NAL endast en bråkdel av vad den annars varit.

Att det norska systemet är fakultativt förklarar i sig den relativa bristen på uttryckliga undantag till förverkandereglerna. Det är istället upp till domstolarna, alternativt den norska motsvarigheten till justitiedepartementet, att avgöra om förverkande är skäligt och huruvida förverkandet ska omfatta hela eller delar av arvet. I ett norskt rättsfall, där en ensam bröstarvinge dödat arvlåtaren efter en mångårig fejd dem emellan, fann domstolen att det vore oskäligt att bröstarvingens arvsrätt skulle förverkas till fullo, eftersom arvet då hade tillfallit arvlåtarens bror, som arvlåtaren hade haft begränsad kontakt med i livet. Till följd av arvlåtarens och den-

---

¹²⁷ Jmf utkast til lov om arv, instilling fra komiteen til å utrede spørsmålet om revisjon av arve- og uskiftelovgivingen, 1962, s. 245.

¹²⁸ Danielsen, s. 105.

¹²⁹ Som eksempel kan næmnas om gärningsmannen har tillgång till bostad. Se Lødrup & Asland, s. 281.

nes broders svaga relation, i kombination med att broderns behov av arvet var begränsat, ansåg domstolen att det vore oskäligt att arvsrätten till fullo förverkades för bröstarvingen. Istället förverkades två tredjedelar av bröstarvingens arvsrätt, varpå denne fick ärva en tredjedel av kvarlåtenskapen.¹³⁰

Det som genom 73 § NAL kan förverkas, helt eller delvis, är gärningsmannens arvsrätt, dennes eventuella rätt att ta del av testamente tillika samtliga möjligheter att ta del av utbetalade försäkringsbelopp. Till skillnad från i Sverige tillåts dock inte en efterlevande make att sitta i orubbat bo efter dödsfallet. Vidare finns inte inom norsk rätt någon regel som uttryckligen omöjliggör en, för gärningsmannen, fördelaktig bodelning i fall där gärningsmannen och den avlidne var gifta eller sambor vid gärningstillfället.¹³¹

5.2 Förverkandereglerna i Danmark

Danmarks motsvarighet till 15:1 ÄB återfinns i 48 § DAL och lyder som följer:

”Når en person har begået en forsættlig overtrædelse af straffeloven, som har medført en andens død, kan det ved dom bestemmes, at den pågældende fortaber retten til at få arv, forsikringssummer, pensioner eller andre ydelser, der var afhængige af den dræbtes død. Tilsvarende kan det bestemmes, at den pågældendes arv eller andel i forsikringssummer, pension eller andre ydelser ikke må forøges som følge af lovovertrædelsen.

Den, der har forsøgt at dræbe en slægtsarving, øvet vold mod eller groft krænkert den pågældende eller truet vedkommende på strafbar måde, kan efter den forurettedes anmodning fradømmes retten til arv, forsikringssummer, pensioner eller andre ydelser, der er afhængige af den pågældendes død.

Afgørelse i henhold til stk. 1 og 2 kan træffes ved straffedommen eller under en særlig sag.

Den fradømte arveret kan helt eller delvis tilbagegives den dømte ved testamente. En fradømt ret til at få forsikringssummer, pensioner og andre ydelser m.v. kan helt eller delvis tilbagegives ved at indsætte den dømte som begunstiget i ordningen m.v.”

5.2.1 Förverkande vid uppsåtliga gärningar som leder till arvlåtares död

Av 48 § st. 1 DAL följer att en person, som genom uppsåtlig gärning orsakat en arvlåtares död, kan frändömas sin arvsrätt. För att förverkande ska kunna utdömas krävs i regel att den uppsåtliga gärningen var straffbar enligt den danska straffeloven (Nr 1052 af 04/07/2016).¹³² Bestämmelsens huvudsakliga syfte är, precis som inom norsk som svensk rätt, att gärningsmän som dödat en arvlåtare inte ska kunna dra ekonomisk fördel av sitt handlande. Paragrafen syftar vidare att söka undanröja stötande arvsfördelningar, där en arvinge exempelvis orsakat eller försökt orsaka en arvlåtares död.¹³³

Till skillnad från norsk rätt krävs inte att gärningsmannen döms för brottet eller att brottet i

---

¹³⁰ Rt. 1988 s. 599.

¹³¹ Danielsen, s. 106 ff.

¹³² Jmf dock avsnitt 5.2.2.

¹³³ Jmf. Forslag til arvelov. L 100 (2006-07), s. 44.

sig kan leda till fängelsestraff. Vidare krävs inte uppsåt gentemot arvlåtarens död, för att arvsrättsligt förverkande ska aktualiseras, utan uppsåt gentemot gärningen som förorsakat dödsfallet är tillräckligt. Rena oaktsamhetsbrott, exempelvis vållande till annans död, utan uppsåtliga förmoment, omfattas därmed inte av 48 § DAL.

Bristen på vidare rekvisit i 48 § DAL, som alltså endast inrymmer att en gärning ska ha varit uppsåtlig, i strid mot danska straffeloven, och medfört en annans död, torde innebära att samtliga brott enligt danska straffeloven, som på ett adekvat sätt kan föranleda en arvlåtarens död, kan medföra att gärningsmannens arvsrätt förverkas. I sammanhanget kan nämnas att bl.a. medverkan till självmord och underlåtenhet att assistera vid livshotande nödfall därmed kan föranleda arvsrättsligt förverkande i vissa fall, eftersom straffansvar kan följa vid sådana gärningar enligt dansk rätt. Antalet brott som kan orsaka arvsrättsligt förverkande till följd av dödsfall är därmed många fler i Danmark än i Sverige, men genom uppsåtskravet är de ändå färre än de brott som kan föranleda förverkande enligt de norska reglerna.¹³⁴

5.2.2 Undantag till förverkande

I 48 § DAL återfinns inga direkta undantag till arvsrättsligt förverkande, men i doktrinen nämns ändå barmhärtighetsmord och framprovocerat våld som exempel på situationer där förverkande inte bör aktualiseras.¹³⁵ Gärningar begångna i nöd eller nödvärn bör inte föranleda förverkande såtillvida det inte är fråga om excess. Objektiva straffrihetsgrunder som helhet torde utgöra sådana grunder där förverkande inte bör kunna utdömas. Vad gäller subjektiva straffrihetsgrunder, tycks dock dansk rättspraxis peka åt andra hållet. Straffrihet till följd av ”psykisk abnormitet”, som kan följa genom 16 § straffeloven, bör i regel inte föranleda avsteg från huvudregeln om arvsrättsligt förverkande.¹³⁶ Här skiljer sig dansk rätt påtagligt från norsk och svensk rätt. Huruvida detsamma gäller även för gärningsmän under 15 år är dock oklart. Situationer med gärningsmän under straffbarhetsåldern omnämns inte i lagtexten eller i förarbetena, men i doktrinen har påpekats att ett sådant scenario troligtvis skulle kunna leda till att arvsrätten frändöms den underåriga gärningsmannen i en, från straffrätten fränkopplad, civil rättsprocess.¹³⁷

Utöver de gärningsinterna omständigheterna kan även övriga, eller alternativa, arvingars åsikt vägas in vid bedömningen om gärningsmannens arvsrätt ska förverkas eller inte. Om övriga arvingar önskar att gärningsmannens arvsrätt ska kvarstå, kan detta i viss utsträckning accepteras.¹³⁸

---

¹³⁴ Jmf avsnitt 5.1.1.

¹³⁵ Bormann et. al., s. 266.

¹³⁶ Betänkning om arvelovgivning, nr. 291/1961, s. 93. Se vidare UfR 1993.437 V.

¹³⁷ Danielsen, Svend, *Arveloven med kommentarer*, 5. utg., Jurist- og Økonomforbundets forl., Köpenhamn, 2005, s. 342.

¹³⁸ Se UfR 1981.601 Ø.

5.2.3 Angrepp mot testationsfriheten

Precis som i Norge saknas inom dansk rätt förverkanderegler vid angrepp mot testationsfriheten. Istället regleras situationer med angrepp mot testationsfriheten genom att ett testamente upprättat på sådana grunder kan förklaras ogiltigt genom 75 § DAL. I 75 § DAL anges att testamenten som kan antas ha upprättats under tvång, svek eller annan otillbörlig påverkan, eller genom missbruk av testators oförstånd, svaghet eller beroende ställning, är ogiltiga. I sammanhanget är av vidare relevans att det i Danmark, precis som i Norge, är väldigt vanligt med testamentesregistrering samt centraldeponering av upprättade testamenten. Av upprättade testamenten i Danmark är i princip samtliga upprättade testamenten så kallade notartestamenten.¹³⁹ Möjligheten att centralt deponera testamenten har i Danmark funnits i över 80 år, och registrering har med tiden blivit allt vanligare.¹⁴⁰ Av 63 § DAL följer att notartestamenten upprättas inför den danska motsvarigheten till notarius publicus och att en kopia sedermera kan förvaras i en testamentesbank. Vid testamentets upprättande kan notaren inspektera huruvida testatorn är vid sina sinnes fulla bruk samt huruvida testatorn potentiellt kan ha påverkats till att upprätta testamentet i fråga.¹⁴¹ Skulle originaltestamentet försvinna eller förstöras, är kopian bindande, såtillvida det inte kan visas att testatorn själv avsett återkalla testamentet.

Med ett så pass fungerande system av kontrollerat testamentesupprättande, i kombination med den stora andelen testatorer som även deponerar sina testamenten, förvinner behovet av en förverkanderegler likt den i 15:2 ÄB, i princip till fullo. Som exempel kan nämnas att det vid införandet av 15:2 ÄB, i dåvarande testamenteslagen, påtalades att de bristande reglerna om testamentesdeponering var en av de huvudsakliga grunderna till införandet.¹⁴² Sammanfattningsvis kan därför avsaknaden av en dansk motsvarighet till 15:2 ÄB ses som högst logisk.

5.2.4 Utökade bestämmelser

I 48 § st. 2 DAL återfinns utökade förverkandemöjligheter. Häri återfinns en grund för ett brottsoffer, tillika arvlåtare, att i vissa fall, under sin livstid, ansöka om förverkad arvsrätt för en gärningsman i domstol. I paragrafen nämns försök till mord, misshandel och grova kränkningar som gärningar som kan föranleda arvsrättsligt förverkande under arvlåtarens livstid. För att förverkande ska kunna aktualiseras krävs vidare att gärningen var straffbar på objektiva grunder. Förverkandefrågan kan sedan tas upp i samband med gärningsmannens rättegång eller i ett separat domstolsärende, på inrådan av brottsoffret.¹⁴³

---

¹³⁹ Taksøe-Jensen, Finn, *Testamenter: nye konciperingsmåder og deres betydning ved generationsskifte*, Jurist- og Økonomforbundet, København, 2002, s. 1.

¹⁴⁰ A.a. s. 9.

¹⁴¹ A.a., s. 1.

¹⁴² Jmf avsnitt 4.3.

¹⁴³ Bormann et. al., s. 269. Se även 48 § st. 3 DAL.

Med grova kränkningar avses i paragrafen bland annat grova förolämpningar, våldtäkt, frihetsberövande sam andra gärningar som försätter brottsoffret i ett hjälplöst tillstånd.¹⁴⁴ Bestämmelsen omfattade tidigare endast släktingar i upp- och nedstigande släktled, men har sedermera ändrats till att omfatta alla släktarvingar. Observera dock att det endast är den förorättade som kan yrka arvsrättsligt förverkande. Om de uppräknade brotten begåtts inom ett äktenskap kan dock inte arvsrättsligt förverkande aktualiseras, utan det förevarande brottsoffret hänvisas då istället till att ansöka om skilsmässa, om denne önskar utesluta gärningsmannens arvsrätt.¹⁴⁵

5.2.5 Processuellt förfarande och regelns fakultativa karaktär

I 48 § st. 1 DAL anges att ”det ved dom [kan] bestemmes” att arvsrätten ska förverkas. Att arvsrätten *kan* förverkas, innebär att förverkanderegeln är fakultativ. Den fakultativa karaktären gäller vidare även vid förverkande enligt 48 § st. 2 DAL. Sedan förverkanderegeln gavs fakultativ karaktär 1961, har alltså domstolarna mandat att själva avgöra huruvida arvsrättsligt förverkande ska dömas ut eller inte.¹⁴⁶ Övergången från förverkande ipso jure till förverkande genom dom, berodde på en straffrättslig trend, där domstolarna gavs större handlingsutrymme till egna avvägningar vid domar.¹⁴⁷ Vid bedömningen av huruvida arvsrätten ska förverkas eller inte kan domstolen beakta hur grov gärningen anses ha varit, gärningsmannens behov av arvet kontra eventuella övriga arvingars behov, tillika vilken relation arvlåtaren har haft till de olika arvingarna. Till skillnad från norsk rätt förefaller dock inte 48 § NAL vara avsedd att kunna jämkas. Domstolen kan inte ta upp frågan om arvsrättsligt förverkande ex officio, utan ansvaret att lyfta frågan åvilar vanligtvis åklagaren eller målsägande, i fall där förverkandefrågan berörs under den straffrättsliga processen.¹⁴⁸ Vidare följer av 48 § st. 3 DAL att förverkandefrågan kan behandlas under den straffrättsliga processen mot gärningsmannen, eller i en separat rättssak.

Det som kan förverkas genom 48 § DAL är gärningsmannens arvsrätt, rätt att ta del av testamente, eventuella motsvarande basbeloppsrättigheter, samtliga möjligheter till att kvarsitte i oskiftat dödsbo samt alla eventuellt utbetalade försäkringsbelopp, tillika ekonomiska pensions- och efterlevanderättigheter. Till skillnad från i Sverige frändöms dock inte möjligheten till att profitera från en efterföljande bodelning, i form av giftorättsgods eller samboegendom, såtillvida inte gärningsmannen därigenom skulle tillskansa sig medel som tillkommit boet genom utbetalning av livförsäkringsersättning e.dyl.¹⁴⁹

---

¹⁴⁴ A.a. s. 269 f.

¹⁴⁵ A.a. s. 270.

¹⁴⁶ Betänkning om arvelovgivningen, nr. 291/1961, s. 92. Började dock gälla först 1963.

¹⁴⁷ Betänkning om arvelovgivningen, nr. 291/1961, s. 92.

¹⁴⁸ Bormann et. al., s. 270 f. Se även Rigsadvokatens meddelelse nr. 1/1994.

¹⁴⁹ Danielsen s. 106 ff. Se vidare Bormann s. 268 f.

6 Analys

6.1 Inledning

Inledningsvis kan konstateras att Sveriges, Norges och Danmarks respektive lagstiftning är relativt harmoniserade när det kommer till arvsrättsligt förverkande till följd av uppsåtligt dödande. Länderna kan även sägas ha samma bakomliggande motiv med sina motsvarande lagstiftningar; att motverka omoraliska arvskiften och att en gärningsman inte ska kunna profitera från sin brottslighet. Inom samtliga rättsordningar kan en arvinge förverka sin arvsrätt genom uppsåtliga gärningar med dödlig utgång. Inget av länderna ställer således upp något krav på uppsåt gentemot det faktiska dödandet, eller att syftet med gärningen ska ha varit arvsrelaterat på något sätt. På samma sätt kan objektiva grunder som förhindrar straffrättsliga påföljder, exempelvis nödvärn, utesluta att förverkande aktualiseras i alla tre länder. Sammanfattningsvis är dock Sverige det land med minst antal brott som kan orsaka förverkande, i och med att arvsrättsligt förverkande inte kan följa av oaktsamhetsbrott eller av brott med under ett års fängelse föreskrivet i straffskalan.

De största skillnaderna länderna emellan kan sägas vara vilka gärningar som kan föranleda förverkande, vilka undantag och rättsföljder som kan följa till följd av gärningarna samt förverkandeprocessens karaktär i de olika länderna. Både Norge och Danmark har en mer fakultativ reglering än Sverige, och i båda grannländerna kan domstolarna fritt beakta relevanta omständigheter i de enskilda fallen. Svenska domstolar kan endast beakta de i 15:1 st. 4 ÄB nämnda undantagen. I Norge uppställs inget kvar på att gärningen ska ha begåtts med uppsåt, varför kretsen av brott som kan aktualisera förverkande är större än i Danmark och Sverige. Istället för uppsåt krävs, enligt den norska regleringen, att gärningsmannen ska ha dömts till fängelse för brott mot antingen arvlåtaren eller någon närstående till denne. I Danmark förverkar gärningsmän i regel sin arvsrätt även om de lidit av en psykisk störning vid gärningstillfället. Vidare skiljer sig svensk rätt på så sätt att giftorättsgodts vid bodelning omfattas av förverkanderegeln i 15:1 ÄB, vilket inte är fallet i Norge och Danmark. Sverige är även det enda av de tre länderna med en uttrycklig förverkanderegeln rörande angrepp mot testationsfriheten. Ytterligare en påtaglig skillnad är att norsk och dansk rätt uppställer möjligheter för en arvlåtare att göra en bröstarring arvlös i vissa fall, vilket inte uttryckligen är möjligt enligt svensk rätt.

Beträffande arvsrättsligt förverkande till följd av angrepp mot testationsfriheten, står Sverige kvar med en lagstiftning som sedan länge saknar någon direkt motsvarighet i både Norge och Danmark. En, i jämförelse med 15:2 ÄB, någorlunda lik reglering fanns tidigare inom norsk rätt, men den norska regeln har sedermera upphävts. I både Norge och Danmark finns en betydligt starkare tradition av att centralt deponera upprättade testamenten, varför motsvarigheter till 15:2 ÄB kan ses som överflödiga. Vidare har samtliga länder regler om att testamenten som upprättats under exempelvis hot, ska vara ogiltiga. Endast Sverige har ansett det varit befogat att den som angripit testators testationsfrihet dessutom ska förverka sin arvsrätt.

6.2 Förverkande ipso jure eller genom dom?

Sveriges reglering är den enda som medför att arvsrätten förverkas direkt genom gärningen. Det föreligger dock inget direkt hinder för gärningsmannen eller någon annan arvinge att få frågan prövad i domstol. I Danmark och Norge fastställs arvsrättsligt förverkande alltid genom dom eller stadfästelse.

Ett inte helt osannolikt scenario är att en ung gärningsman i Sverige förverkar sin arvsrätt genom en uppsåtlig gärning som orsakat en arvlåtares död. Gärningens beskaffenhet, i kombination med gärningsmannens bristande utveckling och omdömesförmåga, skulle dock kunna tala för att gärningen egentligen borde omfattas av undantagsregeln i 15:1 st. 4 p 2 ÄB. I förevarande fall torde dock många unga gärningsmän inte vara villiga att genomgå en rättsprocess för sin arvsrätt, även om denne får stöd av en överförmyndare eller god man. Utfallet skulle då bli att förverkanderegeln direkta verkan på ett felaktigt sätt medför att den unga gärningsmannen avstår sin arvsrätt. Förevarande exempel är endast en av de situationer som kan tänkas påverkas av förverkanderegelnas direktverkande effekt. Med dagens reglering riskerar förverkandereglererna därmed få oönskade utfall genom att undantagen inte tillämpas. Det motsatta förhållningssättet, med förverkande genom dom, skulle medföra ökad rättssäkerhet och att färre arvsrättsliga förverkanden sker på tveksamma grunder. Nackdelen med att övergå till att arvsrättsligt förverkande alltid skulle behandlas i domstol, vore att domstolarnas processbörda skulle öka.

6.2.1 Sammankoppling med brottmålsprocessen

Att arvsrättsligt förverkande inträder direkt genom gärningen medför att få tvister som berör förverkande behandlas i domstol. Om det arvsrättsliga förverkandet ändå prövas i domstol, är förverkandefrågan i princip helt frånkopplad brottmålsprocessen. Förverkandefrågan vilande-förklaras då tills dess att brottmålsprocessen är klar. En alternativ lösning vore att frågan om förverkande istället tas upp i samband med brottmålsprocessen. Förfaringssättet, som tillämpas i både Norge och Danmark, skulle säkerställa att förverkandefrågan behandlas på ett mer rättssäkert sätt. Domstolarnas arbetsbelastning skulle inte heller öka nämnvärt. Förverkandefrågans civilrättsliga karaktär talar vidare för att frågan företrädesvis skulle kunna behandlas i samband med eventuella skadeståndsanspråk, alternativt likställas dessa.

Den norska och den danska regleringen skiljer sig i sammanhanget på så sätt att norska domstolar ex officio kan ta upp förverkandefrågan i samband med brottmålsprocessen, vilket inte är möjligt i Danmark. Istället uppmanas danska åklagare att ta upp frågan om förverkande under brottmålsprocessen, i de fall gärningen orsakat arvlåtarens död. I dansk praxis förekommer att domstolarna accepterar övriga arvingars åsikt om huruvida gärningsmannens arvsrätt bör kvarstå. Förverkandereglererna skulle kunna ses som en presumtion av arvlåtarens vilja, varför övriga arvtagares åsikt bör vara minst sagt sekundära. Om förverkande skulle komma att utdömas genom dom, istället för direkt genom gärningen, skulle en rättsordning likt den norska, där även domstolarna ex officio kan ta upp förverkandefrågan, medföra att arvlåtarens

viljepresumtion begränsades minst. Detta eftersom frågan skulle lyftas i fler situationer än om ansvaret endast åvilade åklagaren eller en annan arvinge. Om förverkandefrågan sammankopplades med brottmålsprocessen, skulle den successionsrättsliga rättssäkerheten öka, genom att gärningsmannens skuld alltid skulle utredas på ett adekvat sätt.

6.3 Fakultativ reglering

Den svenska regleringen i 15:1 ÄB kan ses som delvis fakultativ genom de uppställda undantagsreglerna i 15:1 st. 4 ÄB. Sätillvida gärningsmannen inte led av en psykisk störning vid gärningstillfället eller var under 18 år, saknas dock i stort sett möjligheter för domstolarna att beakta särskilda omständigheter i det enskilda fallet. Den norska, tillika den danska, fakultativa regleringen ger domstolarna relativt fria möjligheter att beakta samtliga relevanta omständigheter vid frågor om arvsrättsligt förverkande. Att domstolarna, genom utökade möjligheter att beakta omkringliggande omständigheter, skulle avlägga domar som i högre grad överensstämmer med arvlåtarens faktiska vilja, ställer jag mig dock högst tveksam till. Undantaget vore om domstolarna beaktade att en arvlåtare genuint förlåtit gärningsmannen innan sin död. Syftet med en fakultativ reglering kan därför sägas vara att i större grad tillfredsställa det allmänna rättsmedvetandet, genom att förverkanderegeln inte ska ge oskäligt betungande rättsverkan för gärningsmannen. Ytterligare en faktor vore i fall där övriga arvtagares åsikter om gärningsmannens arvsrätt beaktas, vilket skulle kunna anses fylla en viss praktisk funktion.

Om förverkandereglererna avser utgöra en presumtion av arvlåtarens vilja, samt motverka oomoraliska arvskiften, föreligger inga uppenbara anledningar till att frånga huvudregeln i 15:1 ÄB över huvud taget. Undantagens blotta existens skulle kunna tolkas som att gärningsmannens rätt till arv i egenskap av arvinge i vissa fall väger tyngre än arvlåtarens presumerade vilja gentemot sin mördare. En sådan reglering torde endast ha någon förankring alls, om gärningsmannen även är bröstarvinge till arvlåtaren.¹⁵⁰ De undantag som återfinns i 15:1 st. 4 p 1-2 ÄB skulle därför kunna ses som relativt långtgående som de är, även utan en utökad fakultativ tillämpning av förverkandereglererna. Speciellt eftersom det inte finns några starka grunder för en fakultativ reglering i de bakomliggande motiven till 15:1 ÄB.

Undantagen i 15:1 st. 4 ÄB kan sägas ha kommit till genom att det straffrättsliga rättsmedvetandet förändrats över tid, snarare än att de varit motiverade ur ett successionsrättsligt perspektiv. Att domstolarna fritt ska kunna bestämma rättsföljder utifrån omständigheterna i det enskilda fallet, kan dock inte sägas ha en speciellt stor förankring i svensk straffrätt. Detta kan jämföras med att den danska förverkanderegleringen gjordes fakultativ på dessa grunder, eftersom det låg i linje med den danska straffrättsens utveckling.

Om domstolarna prövade förverkandefrågan i samband med brottmålsprocessen skulle rättssäkerheten öka och en sådan ordning torde även kunna leda till ökade möjligheter till rättsutveckling på området. Om detta kombinerades med en utökad fakultativ reglering skulle fler omständigheter kunna beaktas i processen. En nackdel med en utökad fakultativ reglering

---

¹⁵⁰ Jmf laglottssystemet.

skulle dock vara höjd processbörda för domstolarna. Vidare riskerar en sådan reglering medföra sänkt förutsebarhet, eftersom en sådan ordning skulle ge visst utrymme för godtyckliga bedömningar från domstolarnas sida. Fördelarna med ett utökat fakultativt system kan därför anses övervägas av nackdelarna. En sådan reglering skulle dessutom, i stor utsträckning, sakna grund i angränsande svensk lagstiftning, tillika motiven varpå förverkandereglererna vilar.

6.3.1 Jämkningsmöjligheter

I 73 § NAL anges att arvsrätten helt eller delvis kan förverkas för gärningsmannen. En fördel med en sådan reglering är att domstolen i tveksamma fall kan välja att jämka förverkandet. Beträffande rättsverkan kan självklart en jämkningsmöjlighet innebära stora skillnader, inte minst om arvlåtaren var förmögen. Även om jämkningsmöjligheter ur ett moraliskt perspektiv kanske vore att föredra, torde en sådan reglering kräva att fler omständigheter ska kunna beaktas i förverkandefrågan. Om den svenska regleringen skulle göras mer fakultativ än den är idag, skulle ett parallellt införande av en jämkningsmöjlighet vara en potentiell lösning för att i större utsträckning kunna skapa balans mellan arvlåtarens presumerade vilja, den moraliska aspekten i förverkandet och arvingens rätt att ärva.

6.4 Vad bör omfattas?

I de tre länderna förverkar en gärningsman sin arvsrätt, sin rätt att ta testamente, sina möjligheter till försäkringsutbetalningar till följd av dödsfallet och sin eventuella laglottsrätt vid förverkande, då gärningsmannen orsakat arvlåtarens död. I Sverige och Danmark omfattas hela arvsrätten medan den norska regleringen som nämnt öppnar för partiellt förverkande.

Den svenska regleringen är förvånande nog den enda som sträcker sig till att inkludera även den avlidnes giftorättsgods. I fall där en gärningsman förverkar sin arvsrätt enligt 15:1 ÄB inkluderas även den avlidnes giftorättsgods enligt 12:2 ÄktB. Den svenska regleringen måste i detta hänseende anses vara helt i linje med de bakomliggande motiven.

6.5 Straffrättsligt förverkande före arvsrättsligt förverkande

Av 36:1 BrB följer att testamenterad kvarlåtenskap kan ses som ett utbyte av brott, om kvarlåtenskapen testamenterats till någon som enligt 10:5 a BrB gjort sig skyldig till brottet tagande av muta. I NJA 1987 s. 604 dömdes en vårdgivare för mutbrott och kvarlåtenskapen, som hade testamenterats till vårdgivaren, förverkades enligt brottsbalkens regler.

Testamenten som upprättats i strid mot lag bör i linje med huvudregeln sakna rättsverkan ur ett successionsrättsligt perspektiv. Förverkanderegeln i 15:2 ÄB skulle i sammanhanget sällan medföra någon skillnad jämfört med om 13:3 ÄB tillämpas, men faktumet kvarstår ändå att HD i NJA 1987 s. 604 premierade straffrätten framför successionsrätten. Förevarande förfa-

ringssätt medför att de legala arvingarnas rätt helt bortses ifrån. Ett sådant straffrättsligt förverkande måste därför anses som uppenbart oskäligt i fall där arvlåtaren har släktingar, och kvarlåtenskapen bör i sådana fall återgå till dödsboet.¹⁵¹

Rättsfallet NJA 1987 s. 604 skulle även kunna tolkas som att kvarlåtenskap, som testamenteras till någon som sedermera förverkat sin rätt att ta del av den nämnda kvarlåtenskapen till följd av uppsåtligt dödande, torde kunna förverkas enligt brottsbalkens regler. På samma sätt som vid brottet tagande av muta kan ju självfallet även uppsåtligt dödande begås i syfte att framkalla ett arv. Att kvarlåtenskapen då förklaras förverkad enligt brottsbalkens förverkanderegler, såsom ekonomiskt utbyte av ett brott, skulle självklart medföra att förverkanderegeln i 15:1 ÄB delvis förlorar sitt syfte. Samma slutsats kan i sammanhanget dras även gällande arvsrättsligt förverkande enligt 15:2 ÄB, i fall där handlandet utgjort brott och gärningens syfte varit att tillskansa sig arvsrättslig, tillika ekonomisk, fördel av sitt handlande. Förevarande kan i all rimlighet inte ha varit avsett, varvid slutsatsen måste dras att domen är behäftad med fel, beträffande det straffrättsliga förverkandet av kvarlåtenskapen.

6.6 Utvidgande av förverkandereglerne

Två avgörande rekvisit i 15:1 ÄB, är att arvlåtaren måste ha *avlidit* till följd av en *uppsåtlig* gärning, för att förverkande ska kunna aktualiseras. Vidare krävs att minst ett års fängelse är föreskrivet för den uppsåtliga gärning som orsakat en arvlåtares död, för att förverkande ska kunna aktualiseras genom 15:1 st. 2 ÄB. Jämfört med Danmark och Norge omfattas därför 15:1 ÄB av klart färre gärningar än grannländernas motsvarigheter. Bortses 15:2 ÄB, finns inga situationer där förverkande skulle kunna aktualiseras i Sverige men inte i Norge eller Danmark. Gärningsmän i Norge kan förverka sin arvsrätt om de orsakat arvlåtarens död och döms till fängelse för brottet, oavsett om gärningen varit uppsåtlig eller begåtts genom oaktsamhet. I Norge kan en arvlåtare även testamentera bort en bröstarvinges fulla arvsrätt om denne gjort sig skyldig brott mot arvlåtaren eller någon inom arvlåtarens närmaste släkt. På samma sätt kan en arvlåtare göra en bröstarvinge helt arvlös, om denne underlåtit att hjälpa arvlåtaren i trängande situationer. I Danmark kan samtliga uppsåtliga gärningar som orsakat en arvlåtares död, och strider mot danska straffeloven, föranleda arvsrättsligt förverkande. Danska arvlåtare kan även utesluta bröstarvingar från arvsrätt under sin livstid. I fall där en bröstarvinge gjort sig skyldig till mordförsök, misshandel eller annan kränkande gärning gentemot arvlåtaren, kan arvlåtaren i samband med brottmålsprocessen yrka förverkad arvsrätt för gärningsmannen.

6.6.1 Vilka gärningar bör kunna föranleda förverkande?

Den svenska huvudregeln i 15:1 st. 1 ÄB omfattar alla typer av uppsåtligt dödande. Vidare omfattas genom 15:1 st. 2 ÄB även dödsfall som följer av våldtäkter, rån och grova fall av misshandel. För att förverkande ska aktualiseras genom 15:1 st. 2 ÄB förutsätts att gärningen,

---

¹⁵¹ Även om arvlåtaren saknar legala arvingar bör allmänna arvsfonden premieras före straffrättsligt förverkande eftersom testamentet utgör en nullitet.

som orsakat dödsfallet, omfattat våld på person eller att arvlåtaren försatts i vanmakt. Gärningsmän som gjort sig skyldig till sådan uppsåtlig gärning kan vidare undantas från arvsrättsligt förverkande, om något av undantagen i 15:1 st. 3-4 ÄB ligger för handen. Om en arvinge vid upprepade tillfällen misshandlar sin arvlåtare, och arvlåtaren sedermera dör, kan gärningarna inte föranleda förverkande enligt de svenska reglerna, om gärningarna klassas som misshandel av normalgraden. Detta eftersom misshandel av normalgraden inte omfattas av 15:1 st. 2 ÄB. Motsvarande scenarion skulle enligt dansk och norsk rätt, med största sannolikhet, medföra att en domstol förklarade arvingens arvsrätt förverkad. Sett till motiven bakom den svenska förverkanderegeln i 15:1 ÄB, torde det förevarande exemplet utgöra ett omoraliskt arvskifte, där en gärningsman som genom våld orsakat sin arvlåtares död, tillåts ärva. Även utifrån utgångspunkten om arvlåtarens presumerade vilja, skulle förevarande exempel anses stötande. Den i 15:1 st. 2 ÄB uppställda gränsen om att minst ett års fängelse måste vara föreskrivet för brottet, för att arvsrättsligt förverkande ska kunna aktualiseras, kan därför sägas öppna för arvskiften i strid mot regleringens bakomliggande motiv. Motiven bakom gränsen på ett års fängelse, att motverka oskäligen förverkanden i fall där lindrigt våld på ett orimligt sätt orsakat ett dödsfall, skulle kunna uppfyllas på alternativa sätt, som inte medför att förverkanderegelns funktion urholkas. Som exempel skulle ett större fokus kunna läggas på dödsfallets adekvans i relation till upprepade uppsåtliga våldshandlingar, eller i fall där gärningsmannen döms för brottet, huruvida straffvärdet för den uppsåtliga gärningen som orsakat dödsfallet bedöms vara över 6 månader. Förverkandefrågan måste därigenom inte nödvändigtvis kopplas till brottmålsprocessen, men om en gärningsman döms för ett uppsåtligt brott, som orsakat en arvlåtares död, kan faktumet ändå tillvaratas. Nackdelarna med de förevarande lösningförslagen vore att förverkandet tydligare kopplas till brottmålsprocessen, och att förverkandet därigenom riskerade att ges en stämpel som en straffrättslig påföljd. Marginella skillnader i domstolarnas bedömningar skulle därtill kunna ge en stora ekonomiska skillnader i rättsverkan. Även om detta inte direkt strider mot de bakomliggande motiven till 15:1 ÄB, måste det ändå sägas att det skulle kunna leda till oskäligen resultat. Vidare skulle fler brottmål potentiellt tas till högre instans till följd av rättsföljder som inte ens behandlas i den straffrättsliga rättsfrågan. Summerat torde en ökning av de brott som kan omfattas av 15:1 ÄB kunna ge skäligen successionsrättsliga utfall i vissa undantagsfall. Däremot skulle domstolarnas processbörda öka och regleringen skulle riskera att bli otydlig, varför en förändring inte vore att föredra.

Beträffande uppsåtskravet i 15:1 ÄB kan detta jämföras med den norska regleringen, där oaktsamhetsbrott i undantagsfall kan föranleda arvsrättsligt förverkande. Med tanke på att det oftast är arvlåtarens närmaste släktingar som är arvsberättigade, torde en utvidgning av förverkandereglererna, till att även omfatta oaktsamhetsbrott, oftast beröra arvingar som inte på något sätt avsett orsaka arvlåtarens död. Det i förarbetena angivna exemplet, vari en arvinge genom en trafikolycka orsakar en arvlåtares död och därigenom förverkar sin arvsrätt, belyser det frånvända i en sådan reglering.¹⁵² En reglering som inkluderar oaktsamhetsbrott skulle i all rimlighet behöva vara högst fakultativ.¹⁵³

---

¹⁵² Se avsnitt 3.3 st. 2.

¹⁵³ Se avsnitt 6.3 vari idén om en fakultativ förverkandereglering förkastas.

6.6.2 Arvsrättsligt förverkande i relation till laglotten - bör en bröstarvinge kunna förverka sin arvsrätt under arvlåtarens livstid?

Det tvingande laglottssystemets brist på undantag medför i dagsläget att bröstarvingar, som grovt misshandlat eller försökt mörda en förälder måste tillåtas ärva. Detta eftersom förverkanderegeln i 15:1 ÄB som bekant endast är tillämplig om en arvlåtare eller testator *avlidit*. Orimligheten i detta har vid flertalet tillfällen tagits upp som exempel på varför det tvingande laglottssystemet bör avregleras. Den danska regleringen möjliggör för föräldrar att i domstol yrka att en bröstarvinges arvsrätt ska frändömas, om bröstarvingen gjort sig skyldig till mordförsök, misshandel eller annan kränkande gärning mot arvlåtaren. Den norska regleringen möjliggör för arvlåtare att genom testamente göra bröstarvingar arvlösa, om bröstarvingen dömts för brott mot arvlåtaren, eller om bröstarvingen underlåtit att på ett skäligt sätt hjälpa arvlåtaren när denne behövt det.

Svensk praxis har öppnat upp en liten möjlighet för arvlåtare att göra bröstarvingar arvlösa. Rättsfallet NJA 1954 s. 517 berörde frågan om en arvlåtare, som under sin livstid givit bort egendom till en bröstarvinge, på ett sätt som var att likställa med ett testamente. Arvlåtarens andra bröstarvinge påkallade jämkning av sin laglott, och yrkade att gåvorna skulle föras tillbaka till dödsboet. Arvlåtaren hade under sin livstid utnyttjats ekonomiskt av bröstarvingen som påkallat jämkning. HD bedömde att undantaget i 7:4 ÄB var tillämpligt, på så sätt att särskilda skäl mot jämkning ansågs föreligga, varför gåvorna inte gick åter. Det är oklart om undantaget skulle kunna tillämpas även i fall där en bröstarvinge gjort sig skyldig till brott mot en arvlåtare, och om en bröstarvinges rätt till laglott därigenom skulle kunna gå förlorad. Tydligt är dock att det redan finns en liten öppning i praxis för att bröstarvingar ska kunna förlora sin arvsrätt.

I tidigare svensk lagstiftning fanns förverkanderegler rörande fall då en bröstarvinge gift sig i strid med föräldrarnas vilja. Förverkad arvsrätt under en arvlåtarens livstid är därför ingenting nytt inom svensk successionsrätt. Orimligheten i att en bröstarvinge ska kunna göra sig skyldig till hemska brottsliga gärningar mot en förälder, utan att arvsrätten påverkas, talar därför för att förverkandereglerna borde utökas till att även inkludera vissa gärningar utan dödlig utgång. Enligt dansk rätt måste en arvlåtare yrka förverkande i samband med brottmålsprocessen. En sådan lösning ställer höga krav på arvlåtaren, och en brottmålsprocess där en arvlåtarens bröstarvinge står åtalad för brott mot arvlåtaren, är rimligtvis krävande nog för en förälder. Den norska lösningen, där en arvlåtare genom testamente kan utesluta en bröstarvinge från arv under vissa förutsättningar, vore istället en rimligare lösning. En sådan reglering skulle inte heller öka processbördan nämnvärt för domstolarna, eftersom sådana domar skulle vara lätta att lokalisera vid arvskiftet. Nackdelen med en sådan reglering vore att det skulle krävas att gärningen prövats i en brottmålsprocess, med andra beviskrav än i civilmål. Regleringen skulle rimligtvis kunna vara uppbyggd kring samma gärningar som redan kan föranleda förverkande enligt 15:1, men förslagsvis även inkludera brott som exempelvis försök till mord och grov fridskränkning. En sådan reglering skulle i stor utsträckning motverka arvskiften

som annars hade uppfattats som stötande, varför en sådan ändring av de svenska förverkandereglererna vore att föredra.

6.7 Behovet av 15:2 ÄB

Bland de motiv som angavs vid införandet av motsvarande 15:2 ÄB, i dåvarande testamenteslagen, nämndes att regleringen behövdes till följd av Sveriges bristande regler om testamentesdeponering. Lagstiftningsarbetet på angränsande lagstiftning har sedan införandet av 15:2 ÄB utvecklats i motsatt riktning. Exempelvis upphävdes lagstiftningen om bevakning av testamenten 1989, vilket lade större vikt på förverkanderegeln i 15:2 ÄB.

Sveriges allt äldre befolkning torde ge ökad aktualitet för 15:2 ÄB, exempelvis eftersom äldre i större utsträckning torde räknas in under epitetet viljesvaga. Den långtgående avsaknaden av rättspraxis relaterad till 15:2 ÄB, kan vidare tolkas som att regeln hämmas av bevissvårigheter. Därtill kan nämnas att förverkanderegeln helt saknar betydelse ifall den som angripit testationsfriheten inte hade att ärva innan angreppet mot testationsfriheten.

Vid fall av otillbörlig påverkan av testators vilja, exempelvis genom hot, är det helt logiskt att någons lott minskar när gärningsmannens lott ökar. I sådana fall är det helt rimligt att ett sådant testamente förklaras ogiltigt genom 13:3 ÄB. Eftersom både ogiltighetsregeln i 13:3 ÄB och förverkanderegeln i 15:2 ÄB berör samma situationer, kan slutsatsen dras att en gärningsman, som gjort sig skyldig till förfarande som omfattas av 13:3 ÄB, ofta inte borde få ärva alls enligt lagstiftaren. Motivet bakom 15:2 ÄB är att förebygga angrepp mot testationsfriheten och otillbörliga åtgärder med upprättade testamenten. Regleringen berör dock endast personer som är arvsberättigade redan innan ett testationsfrihetsangrepp, eftersom andra de facto inte riskerar att förlora någonting genom otillbörliga förfaranden. Därmed kan konstateras att förverkanderegelns räckvidd inte sträcker sig så långt som är önskvärt, och att regelns motiv därför inte kan uppfyllas till fullo.

Redan vid införandet av 15:2 ÄB diskuterades huruvida regeln behövdes eller inte. Över 80 år senare har regeln knappt tillämpats över huvud taget. Med ett väl fungerande deponeringssystem för testamenten, i kombination med förbättrade möjligheter till centralt upprättande av testamenten, skulle färre angrepp mot testationsfriheten kunna ske. Om Sverige införde ett system liknande det som används i Danmark, skulle 15:2 ÄB förlora sin funktion. Förbättrade möjligheter till testamentesdeponering förespråkas redan av de flesta inom successionsrätten, varför det antagligen är dags att upphäva 15:2 ÄB och byta spår.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Propositioner

Prop. 1958:144 *med förslag till ärvdabalk m.m.*

Prop. 1988/89:88 *om upphävande av reglerna om bevakning av testamente.*

Prop. 1990/91:194 *om förverkande av rätt att ta arv, m.m.*

Prop. 2003/04:150 *Ny försäkringsavtalslag.*

Betänkanden

NJA II 1928.

NJA II 1930.

NJA II 1964.

SOU 1981:85 *Äktenskapsbalk.*

SOU 1998:110 *Makes arvsrätt, dödsboförvaltare och dödförklaring.*

Övrigt

Ds 1990:75 *Förverkande av rätt att ta arv m.m.*

Motion 1996/97: L417.

Skatteverkets promemoria 2008, *Bouppteckningar och testamentsregister – Förslag till: Lag om ändring i Ärvdabalken, mm. Förordning om testamentsregister.*

BRÅ 2012, *Dödligt våld – brottsutvecklingen i Sverige år 2008-2011.*

Utländsk rätt

Danmark

Betänkning om arvelovgivningen, nr. 291/1961.

Rigsadvokatens meddelelse nr. 1/1994.

Forslag til arvelov. L 100 (2006-07).

Norge

Udkast til lov om den almindelige borgerlige straffelovs ikrafttræden, 1896.

Utkast til lov om arv, instilling fra komiteen til å utrede spørsmålet om revisjon av arve- og uskiftelovgivningen, 1962.

Ot.prp. nr. 36 (1968-69) *Om lov om arv m.m.*

NOU 2007:16 *Ny skiftelovgivning.*

NOU 2014:1 *Ny arvelov og høringsnotat om herreløs arv til frivillige organisasjoner.*

Litteratur

Agell, Anders, *Testamentsrätt: en lärobok om rättshandlingar för dödsfalls skull*, 3. uppl., Iustus, Uppsala, 2003 [ref. Agell].

Bormann, Anne Louise, Taksøe-Jensen, Finn & Trabjerg, Ib Hounsgaard, *Arveloven: af 2008 med kommentarer*, Thomson Reuters, København, 2008 [ref. Bormann et. al].

Brattström, Margareta & Singer, Anna, *Rätt arv: fördelning av kvarlåtenskap*, 4. uppl., Iustus, Uppsala, 2015 [ref. Brattström & Singer].

Danielsen, Svend, *Arveloven med kommentarer*, 5. utg., Jurist- og Økonomforbundets forl., Köpenhamn, 2005.

Danielsen, Svend., *Arv og forbrydelse.*, i *Festskrift till Anders Agell.*, Iustus Förlag., Uppsala 1994, s. 91-111 [ref. Danielsen].

Gamla testamentet: Första kungaboken 21:13-16.

Hambro, Peter E., *Arveloven: kommentarutgave*, 4. utg., Universitetsforlaget, Oslo, 2007 [ref. Hambro].

Holmbäck, Åke & Wessén, Elias, *Svenska landskapslagar. Ser. 1, Östgöotalagen och Upplandslagen*, Geber, Stockholm, 1933.

Inger, Göran, *Svensk rättshistoria*, 5. uppl., Liber, Malmö, 2011.

Lind, Göran, *Sambolagen m.m.: en kommentar*, 1. uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2013.

Lødrup, Peter & Asland, John, *Arverett*, 6. utg., Gyldendal, Oslo, 2012 [ref. Lødrup & Asland].

Taksøe-Jensen, Finn, *Testamenter: nye konciperingsmåder og deres betydning ved generationsskifte*, Jurist- og Økonomforbundet, København, 2002.

Tottie, Lars & Teleman, Örjan, *Äktenskapsbalken: en kommentar*, 2. uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2010.

Walín, Gösta & Lind, Göran, *Ärvdabalken : en kommentar. Del 1, (1-17 kap.) : arv och testamente*, 7. upplagan, Wolters Kluwer, Stockholm, 2016 [ref. Walín & Lind].

Tidskriftsartiklar

Jareborg, Nils, *Rättsdogmatik som vetenskap*, SvJT 2004 s. 1–10.

Rättsfallsförteckning

Sverige

AD 2001 s. 24
NJA 1930 s. 688
NJA 1948 s. 277
NJA 1954 s. 517
NJA 1961 s. 105
NJA 1966 C 1129
NJA 1985 s. 477
NJA 1987 s. 604
NJA 2009 s. 249
RH 2015:3

Danmark

UfR 1981.601 Ø
UfR 1993.437 V

Norge

Rt. 1988 s. 599
Rt. 2005 s. 1634